

Entre Pinon i Tria Capita: Estudi del pas de la Via Augusta i d'una possible mutatio al municipi del Perelló.

**Universitat Autònoma
de Barcelona**

Treball final de Grau.

Autora: Laia Perea Paños.

Tutor: Cèsar Carreras i Monfort

20 de Juny del 2016.

Resum: El Perelló localitzat al Baix Ebre és un port de muntanya transitat al llarg de la història amb un gran valor històric i patrimonial.

Per aquest poble s'ha documentat el pas de la reina Blanca d'Anjou i l'estança de Jaume II en època medieval; les tropes Napoleòniques i les Castellanes en època moderna, a part dels múltiples viatgers i peregrins.

Degut l'absència de documentació d'època romana l'objectiu del treball serà fer un estudi i revisió dels jaciments ubicats, estudiats i/o excavats en el municipi per a partir del seu conjunt intentar aproximar-nos a la funcionalitat que tenia aquest territori en aquesta cronologia.

Abstract: El Perelló, located in El Baix Ebre, is a town and a mountain pass well visited throughout history with high historic and patrimonial value.

There is documentation of the transit of many people through the town, the queen Blanca d'Anjou and Jaume II in the Middle Ages, Napoleon's and Castilian's troops in the Modern period, as well as multiple travellers and pilgrims.

Because of the lack of documents from Roman times, the aim of this paper is the study and revision of the town's different archaeological sites, studied and/or excavated, in order to get closer to the function this territory had during this period.

Agraïments:

En primer lloc al meu professor i tutor Cèsar Carreras per dirigir-me aquest treball i donar-me suport amb el tema escollit des del principi proporcionant-me els consells, ajuda i orientació necessària durant l'elaboració del treball i posteriorment.

També als perellonencs que han col·laborat de diverses formes: al Doctor Gerard Marí qui em va proporcionar tots els mitjans per comprendre el context del Perelló en època medieval, a Ramón Buera pels seus consells i informacions que desconeixia, a Mossèn Ivan pel seu ajut i bona voluntat i a Maria Rosa Ferré, qui molt amablement m'ha ajudat a contactar amb Josep i Llorenç Lleó als quals també agraeixo la voluntat de proporcionar-me tota la informació possible sobre Les Sorts.

De forma especial donar les gràcies també a la meva família, sobretot als meus pares Francesc i Àngels per tots els viatges cap al Perelló, als meus tiets Gemma i Josep per les excursions pel poble i a la Janina pel seu temps i suport.

I finalment a l'Aleix, pels seus ànims, recolzament i companyia en la majoria de viatges, excursions i investigacions pel Perelló.

Índex.

1.	Introducció.....	1
1.1.	Marc Geogràfic.....	1
1.2.	Context històric.....	2
2.	Metodologia.....	3
3.	Historiografia.....	4
4.	Època clàssica.....	6
4.1.	La Via Augusta, <i>mansiones</i> i <i>mutationes</i> . Una breu introducció.....	6
4.2.	La Via Augusta al Baix Ebre.....	7
4.3.	La Via Romana al Perelló.....	11
4.4.	La partida de “Les Sorts”.....	22
4.5.	Fonts, mines i pous d’aigua.....	27
4.6.	El jaciment Punta Àliga.....	28
5.	Edat Mitjana.....	30
5.1.	La font del Perelló.....	30
5.2.	Les fonts d’aigua.....	31
5.3.	L’hospital de la Font del Perelló.....	32
5.4.	La “casa” de Jaume II.....	33
6.	La Font de la Cuitora.....	33
7.	Conclusions.....	40

Bibliografia.

Annex 1.

Annex 2.

1. Introducció.

El poble del Perelló es situa al interior del Baix Ebre en una plana rodejada per una orografia irregular –muntanyes i barrancs-. Aquest element, juntament amb les dades que ens ofereixen fonts documentals i arqueològiques ens fan pensar que el territori on actualment es situa el municipi va poder tenir l'ús tradicional de port de muntanya. Ja hi ha dades de la circulació de persones en època moderna i medieval, però aquesta funció sembla remuntar-se per alguns autors en època romana.

D'aquesta manera, l'objectiu del nostre treball serà l'estudi del Perelló com a possible port de muntanya centrant-nos en l'època clàssica. Per tal d'estudiar-ho analitzarem els jaciments tradicionalment vinculats a aquesta cronologia. Tenint en compte que la majoria d'investigacions sobre els jaciments són bastant individualistes, farem un recull i comparació dels estudis, excavacions i fonts primàries presents per intentar veure si realment aquest municipi va ser o no transitat en aquesta època.

1.1. Marc Geogràfic.

El poble del Perelló, situat al Baix Ebre i a la província de Tarragona, es localitza a les coordenades UTM X: 307432,6 Y: 527223,4 a 150 metres sobre el nivell del mar. El poble està limitat per les poblacions de Rasquera al nord-oest, Tortosa al sud-oest, l'Ampolla al sud i l'Ametlla de Mar al nord-est. El municipi té una gran extensió de 100'67 km² que s'estén en una barrera muntanyosa propera a la costa on s'ubica l'anomenat "Perelló Mar".

Imatge 1: Mapa del Perelló.

Font: Institut Cartogràfic de Catalunya.

El nucli urbà es troba en una plana rodejada per una orografia accidentada com a conseqüència de

múltiples elevacions del terreny i amb la presència de diversos barrancs i torrents. Respecte el primer grup podríem destacar la Serra de Cardó i el Boix juntament amb el Tossal de Montagut. En canvi, dels barrancs destacarem el del Safranà que a l'entrada nord del poble es bifurca en dos ramals que delimitaran el nucli principal del municipi: el barranc de les Comes que des del seu

naixement ressegueix la banda est i limita el poble pel sud, i el barranc del Salt que limita el Perelló pel nord esdevenint el barranc dels Clotets pel sud-oest.

Un últim element a remarcar seria el gran nombre de mines d'aigua que han estat explotades com element vital al llarg de la història, com a conseqüència trobem a l'actualitat diversos pous i fonts entre els quals hi ha el Pou Nou, l'Abeurador, la Font de la Panavera, la Font de la Cuitora, la Mina de Dalt i la Mina de Baix. Alguns d'ells són de cronologia clarament moderna, altres són construïts després de la reconquesta, però hi ha una de la que desconeixem la cronologia: l'anomenada Font de la Cuitora presenta molts dubtes sobre el seu origen, fet que tractarem més endavant.

1.2. Context històric.

El primer cop que es cita el poble és a la carta de poblament de Fullola a inicis del segle XIII, on parlen del "Coll del Perelló". La segona cita correspon al litigi entre Tortosa i Tivissa realitzat el 1262 on s'anomena el territori com a "Font del Perelló". Aquest nom ens fa pensar en una gran importància d'una font de cronologia incerta identificada com l'actual Font de la Cuitora (Marí, 1990: 58; Pérez i Rams, 2015: 3.). Posteriorment, al 1308 es documenta l'ordre donada per la reina Blanca d'Anjou de construir al Perelló un hospital destinat als peregrins (Marí, 2008: 346-350).

Altres elements que donarien suport a aquest pas freqüent serien autors de llibres de geografia i camins que ens parlen d'aquest territori. Aquests ubiquen el Perelló en el camí d'Hospitalet a Tortosa i de Tortosa a Tarragona incidint alguns en el mal estat de la via i l'abandó del tram. Aquest camí va ser reformat el segle XVIII, fet que es veu reflectit en documents del segle XIX on es parla d'un camí més fàcil i segur (Carbonell, 1988: 25 – 27).

També ens sembla rellevant al segle XVII el pas de les tropes castellanques durant la Guerra dels Segadors on esdevindrà la batalla del Coll de Balaguer. A més, hi ha constància al 1832 d'una casa de postes amb dos cavalls i una parada per a diligències i al 1840 es cita també una posada (Carbonell 1988: 28.).

Així doncs, *a priori* podem afirmar que aquest territori ha estat un lloc de pas altament freqüentat al llarg de diverses cronologies, a més, d'importància indubtable ja que hi passarà el camí reial per

on circularan moltes de les persones i grups anteriorment esmentats. Considerem per tant que la importància d'aquesta xarxa viària i de les seves mines i fonts d'aigua és indubtable.

Tal i com hem dit amb anterioritat, l'objectiu del treball serà veure quin és el paper del territori en època romana per tal de veure si aquest pas ja documentat a partir del segle XIII té els seus inicis en aquest moment. Volem remarcar que no disposem de cap document que faci referència al Perelló en època romana, és per això que haurem de tenir en compte les dades anteriorment exposades posant-les en relació amb les troballes i jaciments del municipi categoritzats com a romans, considerem que aquestes informacions són de gran valor ja que l'aprofitament de vies preexistents és un fet habitual i constatat al llarg de la història.

2. Metodologia.

Un dels problemes que han tingut els estudis del Perelló és que a excepció del llibre "Història del Perelló" de Boyer i Pallarès (1978) i els estudis de l'Edat Mitjana del Doctor Marí predominen els estudis aïllats d'elements concrets del poble, en alguns dels quals es deixa a l'oblit altres elements o troballes materials que en el treball considerem rellevants de tenir en compte.

Una altra problemàtica ha estat la dificultat per veure els jaciments. Tal i com anirem explicant al llarg dels apartats, la majoria d'ells estan actualment destruïts o tapats i el seu material perdut en mans de particulars. Degut a la datació d'algunes estructures de forma tradicional sense cap estudi que hi incideixi en el per què d'aquesta cronologia i davant l'absència de material que faciliti una aproximació a aquesta dada, hem considerat necessari centrar el treball en una recopilació de dades, materials i jaciments anteriorment citats i/o estudiats per altres autors, amb l'objectiu de fer-ne una revisió i estudiar-los com un conjunt.

També hem considerat de gran valor les comparacions dels elements que tenim en aquest territori en relació a altres contextos similars –cronològics o tipològics-. Així doncs, en tots els apartats que hem estudiat una estructura o fet singular de la història del Perelló –la via, el pou o la parcel·la de les Sorts- no ens hem centrat únicament en el seu estudi individual i en el context territorial, sinó que també hem incidit en paral·lels que puguin tenir ja que considerem que ens poden ajudar a entendre la complexitat d'estructures aïllades.

3. Historiografia

El municipi del Perelló consta d'un gran patrimoni, exemples d'això són el conjunt de mines i pous, el molí de vent, la torre dels moros, la parcel·la de Les Sorts, les troballes materials descontextualitzades, entre altres elements on possiblement hi destaca principalment el conjunt d'abrics prehistòrics amb les pintures rupestres de Cabrafeixet o el pioner jaciment de la Cova de la Mallada excavada el 1953. La importància dels jaciments prehistòrics són evidents, malgrat això, centrarem aquest apartat en les investigacions d'època clàssica i medieval ja que són l'objecte d'estudi d'aquest treball.

El primer estudi que trobem del Perelló va ser realitzat pels erudits perellonencs Antoni Boyer i Amadeu Pallarès amb el llibre "Història del Perelló" publicat el 1978. Aquest estudi és un recull de la història i patrimoni del municipi juntament amb les troballes materials d'època prehistòrica fins l'actualitat, fent també descripcions de l'estat d'aquests i aportant suport fotogràfic.

Durant la realització d'aquest llibre, l'any 1969 es va documentar un conjunt de troballes arqueològiques en la parcel·la de Les Sorts com a conseqüència de la construcció d'una granja. Aquesta sembla estar construïda sobre una estructura argamassada amb grans quantitats de material romà, fet que queda recollit en el llibre de Boyer i Pallarès.

Posteriorment, l'any 1988 trobem l'excavació d'urgència dirigida per Míriam Carbonell d'una via romana ubicada al Perelló (Carbonell, 1988). En la memòria ubica el recorregut de la via en el poble, una descripció del seu estat de conservació i els resultats de l'excavació feta en quatre petites cales en un tram de la via situat a les proximitats de l'Ermita de Sant Cristòfol. En la memòria obrirà la hipòtesi que aquesta via sigui la Via Augusta, publicant l'any següent amb Pere Izquierdo un article que conté una descripció de la via, de l'estat de la qüestió i la proposta d'un projecte de restauració i difusió del valor del conjunt arqueològic (Carbonell i Izquierdo, 1989-1990).

Aquesta hipòtesi sembla tenir el suport també de diversos autors com Federico Pallí (1985), Marc Mayer i Isabel Rodà (1997) i Pau de Soto (2010) que en els seus estudis respecte el recorregut de la via romana tracten el Perelló com un possible tram del recorregut de la Via Augusta.

**Entre Pinon i Tria Capita:
Estudi del pas de la Via Augusta i d'una possible mutatio al municipi del Perelló.**

La següent intervenció va ser l'any 2000 per Jordi Diololi i Albert Vilaseca al jaciment anomenat Punta Àguila. Aquest jaciment va ser documentat a partir d'una gran dispersió de material, mostrant una major quantitat al cim del tossal. Malgrat això, segons els autors, les tasques de rebaixat de la superfície per la construcció del ferrocarril possiblement hagin destruït el jaciment.

Canviant la temàtica d'investigació, el següent que trobarem seran publicacions sobre l'època posterior a la reconquesta on destaquem el doctor Gerard Marí, també perellonenc. Marí ha fet diverses publicacions de les que ens sembla interessant destacar un llibre de recopilació i interpretació de les fonts medievals sobre el Perelló anomenat "La Fundació del Perelló 1294" (1990), un altre amb el títol "Carta de Poblament del Perelló" (1995), un article sobre l'hospital del Perelló –edifici que no s'ha aconseguit ubicar- l'any 2009 i quatre anys després el llibre "Documents de l'Archivio Segreto Vaticano per a la història del Perelló durant el Gran Cisma d'Occident".

Finalment la investigació més recent va ser la realitzada l'estiu passat per l'empresa d'arqueologia i turisme "Rams Domenech, SC" els quals van fer una intervenció al Pou de la Cuitora de neteja i excavació en una petita cala dins l'estructura on es localitza el mur adossat al pou. A més, també van fer un recull dels elements patrimonials del poble, centrant-se principalment en el conjunt de pous, fonts i mines que presenta el nostre municipi.

Malgrat tots aquests estudis m'agradaria destacar que el Perelló presenta moltes preguntes obertes respecte la seva història, encara avui falten fer moltes investigacions d'elements que no s'han estudiat i altres que recullin, analitzin i posin en comú el ja investigat fins a l'actualitat. Així doncs, en aquest treball intentarem exposar l'estat de la qüestió del municipi amb un gran potencial patrimonial intentant resoldre algunes preguntes obertes a partir de nous estudis materials i documentals i també a partir de l'anàlisi i posada en comú dels estudis aïllats amb l'objectiu de veure-ho tot com un sol conjunt i poder acotar la funció que tenia aquest territori en cronologia romana.

4. Època clàssica.

4.1. La Via Augusta, *mansiones* i *mutationes*. Una breu introducció.

L'imperi romà es defineix per l'aprofitament de tots els medis –marítim, fluvial i terrestre- per tal de tenir un territori perfectament comunicat. La construcció de vies i ciutats que connectin directament amb Roma suposa facilitar la conquesta i consolidació d'un territori promovent unes millors comunicacions que facilitin el pas de l'exèrcit en cas de conflicte, dels viatgers, del comerç i un millor accés a l'explotació dels recursos d'aquella zona. D'aquesta manera, tal i com diu Lorenzo Quilici (2008-2009: 15), l'obertura d'una via és vist com la imposició de l'ordre en un lloc de predomini de barbàrie natural i social.

És per això que amb Juli Cèsar i posteriorment amb August es va iniciar un *cursus publicus* a càrrec de l'administració estatal que garantia un servei d'informació ràpid i amb bona comunicació militar, comercial i de viatgers. Aquestes comunicacions generaven de forma necessària la presència de llocs de repòs en el camí. Conseqüència d'aquestes necessitats trobem la presència de les anomenades *mansiones* i *mutationes*, molt possiblement no eren exclusives pels correus i transports de l'administració imperial sinó que estarien obertes a tots els viatgers, tot i que els seus serveis únicament serien gratuïts pels treballadors del govern (Núñez i Sáenz, 2005: 190).

Les *mansiones* serien l'equivalent a hostals. Tindrien diversos àmbits i dependències que s'estendrien a banda i banda de la via romana (Nolla i Rodà, 2008-2009: 298): patis porticats amb una llum suficient per l'entrada dels vehicles, estables, abeuradors, habitacions de repòs dels viatgers, tabernes, banys, botigues, infermeries, santuaris... (Arasa, 2008: 8). Aquests complexes es situaven al llarg de la via a una distància d'una jornada entre una i l'altra. Aquesta distància no estava regulada, variava entre 15 i 20 *mille passum*, que equivaldrien a 25-30 quilòmetres (De Soto, 2010: 58) en funció dels elements geogràfics presents al territori que condicionaven una distància superior o inferior: per a una distància concreta la durada del recorregut no seria el mateix en un lloc pla que un muntanyós. Les *mansiones* poden estar ubicades en diversos llocs com a ciutats importants o bé en un lloc on hi haguessin elements que determinin la seva ubicació com ara la presència d'aigües termals, posicions estratègiques, passos de muntanya, encreuament de camins

importants o centres de comerç (Rodríguez, 2008-2009: 279 - 280; De Soto, 2010: 88), en alguns casos aquestes estructures podran esdevenir un assentament.

Les *mutationes* en canvi serien llocs vinculats a descansos breus dels viatgers i al canvi de cavalls o bous en el camí de *mansio* a *mansio*, sent per tant una instal·lació oficial secundària vinculada a les *mansiones*. Aquestes estructures podrien tenir una font, un pati, estables, llocs de magatzem i altres de forja per la reparació d'elements vinculats al transport (Núñez i Sáenz, 2005: 189-193). Els autors no acaben d'estar d'acord en les distàncies en les que es situarien, malgrat això ens sembla probable que en el recorregut entre dues *mansiones* hi hagués una *mutatio*, posant un màxim de dues.

Cal remarcar que en els diversos jaciments en els que s'han trobat aquests dos tipus d'estructures vinculades a les vies no únicament hi ha les estances d'ús públic, sinó que en ambdós casos trobem també estructures vinculades a les residències dels treballadors. Uns exemples serien la *mutatio* de la via Ab Asturica (Núñez, 2005: 200), o la *mansio* d'Ildum (Ulloa i Grangel, 1992: 361).

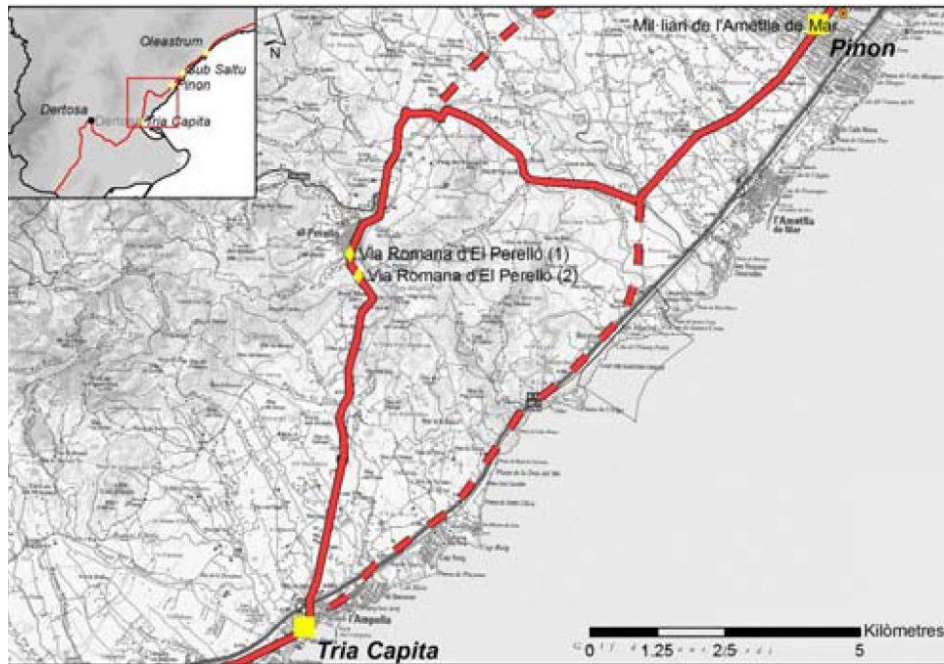
Seguint l'hàbit d'aprofitar camins preexistents, a Hispania la Via Hercúlea o Heraklea serà reformada i ampliada a les darreries del segle I aC per tal de connectar la província hispànica des de Gades fins a Roma. Aquesta reforma feta per l'emperador August quedarà fossilitzada en la via rebent el seu nom. D'aquesta manera esdevindrà la Via Augusta la xarxa viària que exemplifica perfectament aquest ideal clarament imperialista.

4.2. La Via Augusta al Baix Ebre.

Seguint el traçat de la Via Augusta i per tal d'entendre la situació del nostre territori hem de parlar del context de les *mansiones* que s'ubicaven a l'actual Baix Ebre. Així doncs, per ordre de nord a sud trobem inicialment Oleastrum, després Sub Saltu, seguida per Pinon i finalment Tria Capita, l'última *mansio* en el camí cap a Dertosa.

La primera de totes, Oleastrum, es situaria molt possiblement a l'actual Hospitalet del Infant, segurament substituiria a la *mansio* anterior i més antiga anomenada Sub Saltu, ubicada a l'Almadrava (De Soto, 2010: 116-119).

Entre Pinon i Tria Capita:
Estudi del pas de la Via Augusta i d'una possible mutatio al municipi del Perelló.

Imatge 2. Mapa del recorregut de la Via Augusta pel Baix Ebre.

Font: De Soto, 2010.

Seguint el recorregut i entrant al Baix Ebre ens trobem amb la *mansio* de Pinon, ubicada per alguns autors a l'actual Ametlla de Mar, possiblement a les proximitats de Sant Jordi d'Alfama on es va trobar un mil·liari i grans quantitats de material. El nom de la *mansio* possiblement correspondria a estar a les proximitats del torrent del Pi (De Soto, 2010: 119).

La funció d'aquesta *mansio* està en debat. Segons De Soto (2010: 60) podria correspondre a una *mutatio* degut a la poca distància que té entre les dues *mansiones* anteriors: aproximadament estaria a 23 km de Tria Capita i a 8 de Sub Salu. Aquesta hipòtesis no es pot negar davant l'absència d'estructures arquitectòniques que ens permetin conèixer més sobre el seu caràcter, malgrat això, un element a destacar del territori és l'origen del nom:

L'actual zona anomenada Sant Jordi d'Alfama és una fossilització de l'ordre de cavalleria homònim que es va fundar l'any 1201 per l'Ordre de Sant Jordi. A l'hora, va rebre el nom d'Alfama per situar-se al lloc anteriorment anomenat Desert d'Alfama (Boyer i Pallarès, 1978: 81). Des del nostre punt de vista és important el topònim "Alfama" en relació al territori ja que podria provenir del terme "*Alhama*", derivat del terme àrab "*Hammam*" que significa banys. La fossilització d'aquest terme podria indicar la presència d'unes termes a les proximitats del territori, estructures que tal i com hem dit amb anterioritat es vinculen amb algunes *mansiones* romanes.

**Entre Pinon i Tria Capita:
Estudi del pas de la Via Augusta i d'una possible mutatio al municipi del Perelló.**

Tot i que la *mansio* no s'ha arribat a ubicar en un lloc concret, l'any 1988 es va constatar a través d'unes prospeccions grans quantitats de material de cronologia romana a la zona actualment coneguda com les Tres Cales (Martín, 1988). A l'hora, també tenim constància a través d'un particular de la troballa de grans quantitats de numismàtica i altres materials. Gràcies a la col·laboració dels qui posseeixen el material hem pogut accedir-hi a través de fotografies i inventariar-lo en els annexos del treball.¹ A partir de l'estudi que hem fet del material registrat al inventari de prospeccions i del nostre inventari propi, hem realitzat una proposta cronològica del jaciment que possiblement estigués en funcionament entre el segle I aC i II dC.²

Aquest conjunt material podria correspondre a la *mansio* o *mutatio* no localitzada, per això considerem que seria interessant incidir més a les prospeccions o excavacions en aquest àmbit delimitat per tal d'intentar buscar possibles estructures o negatius d'aquestes per poder determinar el caràcter del jaciment que conté aquesta riquesa material.

L'altra *mansio* que es localitza en aquesta zona seria la ja anomenada Tria Capita –citada també com Orea Capita-. Es localitzaria a 20 mille passum de Sub Saltu i a 24 d'Oleastrum, les dues *mutationes* anteriors de les quals sabem les distàncies.

La seva localització ha generat una mica més de polèmica que l'anterior. Inicialment hi havia la idea que es pogués ubicar a l'actual municipi del Perelló (Boyer i Pallarès, 1978: 58), però aquesta hipòtesi sembla estar desfasada tan per distàncies com per toponímia. En aquest cas sembla que el nom de l'estructura també va ser donat a partir dels elements geogràfics del territori. El terme llatí "*capita*" fa referència a la part del riu que desemboca al mar, a l'Ampolla trobem el inici del delta de l'Ebre trobant tres branques del riu que desemboquen en el mar, de forma que el topònim podria coincidir amb aquest element fluvial (Pallí, 1985: 158 i De Soto, 2010: 120).

Així doncs, quin paper tindria el territori de l'actual Perelló en aquest context? Aquest municipi està geogràficament més a l'interior que l'Ametlla de Mar i l'Ampolla, municipis clarament costaners, malgrat això, seria el terme intermedi entre aquests dos pobles, que tal i com hem dit

¹ Per més informació mirar a l'Annex 1.

² Per més informació mirar a l'Annex 2.

**Entre Pinon i Tria Capita:
Estudi del pas de la Via Augusta i d'una possible mutatio al municipi del Perelló.**

correspondrien molt possiblement a les dues *mansiones* documentades a les fonts. Malgrat no haver estat cap *mansio* sí podria haver estat un lloc transitat en època clàssica i amb la possibilitat d'haver tingut una *mutatio*. Tal i com hem vist en la historiografia diversos autors apunten la possibilitat que per aquest territori passés el tram de la Via Augusta entre Sub Saltu o Pinon i Tria Capita. Aquest fet no seria tan estrany, ja que alguns accidents geogràfics podrien condicionar que en alguns casos la via s'allunyés de la costa (De Soto i Carreras, 2008-2009: 320-326). Podria haver succeït en aquest cas ja que tal i com hem dit a la introducció, aquest territori presenta una cadena muntanyosa al litoral i un coll cap al interior que podria redirigir el pas per el interior.

A més, tal i com hem anat repetint al llarg del treball el Perelló és un port de muntanya. Molt possiblement en el trànsit els viatgers voldrien descansar a la cota més alta abans de seguir el camí cap a altres zones. D'aquesta manera tindria lògica que el Perelló fos una *mutatio*. Aquest fet es veu documentat a l'edificació posterior de l'hospital i l'abeurador en època medieval.

Malgrat això, aquesta hipòtesis no està fonamentada únicament en l'orografia costanera, sinó que compta amb el suport de l'excavació a les proximitats de l'Ermita de San Cristòfol d'una suposada via romana atribuïda a la Via Augusta, a més de la presència del material ibero-romà associat a la parcel·la de Les Sorts que sembla donar suport a aquesta presència romana.

A través del mapa actual i aproximant la localització de les *mansiones* o *mutationes*, trobem que de Sub Saltu i Oleastrum a Tria Capita hi ha 20 i 24 milles romanes, corresponent aproximadament a uns 30 quilòmetres. Aquesta major llargada i tenint en compte l'orografia accidentada de la costa podria justificar el pas de la via pel interior, un recorregut més pla i llarg.

Un altre fet és que de Sub Saltu a Pinon hi ha un total de 8 km, en el moment que Oleastrum substituís a Sub Saltu entre aquesta *mansio* i Pinon hi hauria un total de 14 km aproximadament. De Pinon al Perelló trobem 13'2 km i del Perelló a la *mansio* de Tria Capita uns 10 km aproximadament. Així doncs, trobem unes distàncies bastant regularitzades on podria haver un repòs cada 8-14 km. Pinon independentment de si és *mansio* o *mutatio* seria un lloc ideal de descans abans d'iniciar la corba i pujada cap al interior fins al Perelló. Un cop a l'actual municipi, la

**Entre Pinon i Tria Capita:
Estudi del pas de la Via Augusta i d'una possible mutatio al municipi del Perelló.**

localització d'una *mutatio* a la cota més alta del camí semblaria lògic pel descans de persones i animals i per abeurar o canviar aquests abans de seguir el camí cap a Tria Capita.

Així doncs, en aquest apartat tractarem aquests jaciments d'època romana posant especial èmfasi en un repàs de l'excavació de la Via Augusta contrastat amb els resultats d'altres indrets on també s'ha identificat. A més, degut el seu caràcter de port de muntanya ens sembla interessant analitzar la possibilitat d'haver-hi una *mutatio*, és per això que també analitzarem els indicis que semblen mostrar-ho, juntament amb la presència de material romà.

4.3. La Via Romana al Perelló.

Tal i com hem comentat amb anterioritat el pas de la Via Augusta queda constatat a l'Ametlla de Mar i a l'Ampolla, on s'ubicarien les dues *mansiones* anomenades *Pinon* i *Tria Capita* respectivament. Molts autors semblen defensar la idea que el recorregut entre aquestes dues *mansiones* aniria pel Perelló com a conseqüència de les irregularitats del territori costaner, sent també la zona de l'actual municipi un pas de muntanya transitat al llarg del temps. Entre aquests autors situaríem a Pallí (1985) i Mayer i Isabel Rodà (1997) i a més, també és el recorregut citat per Pau de Soto (2010).

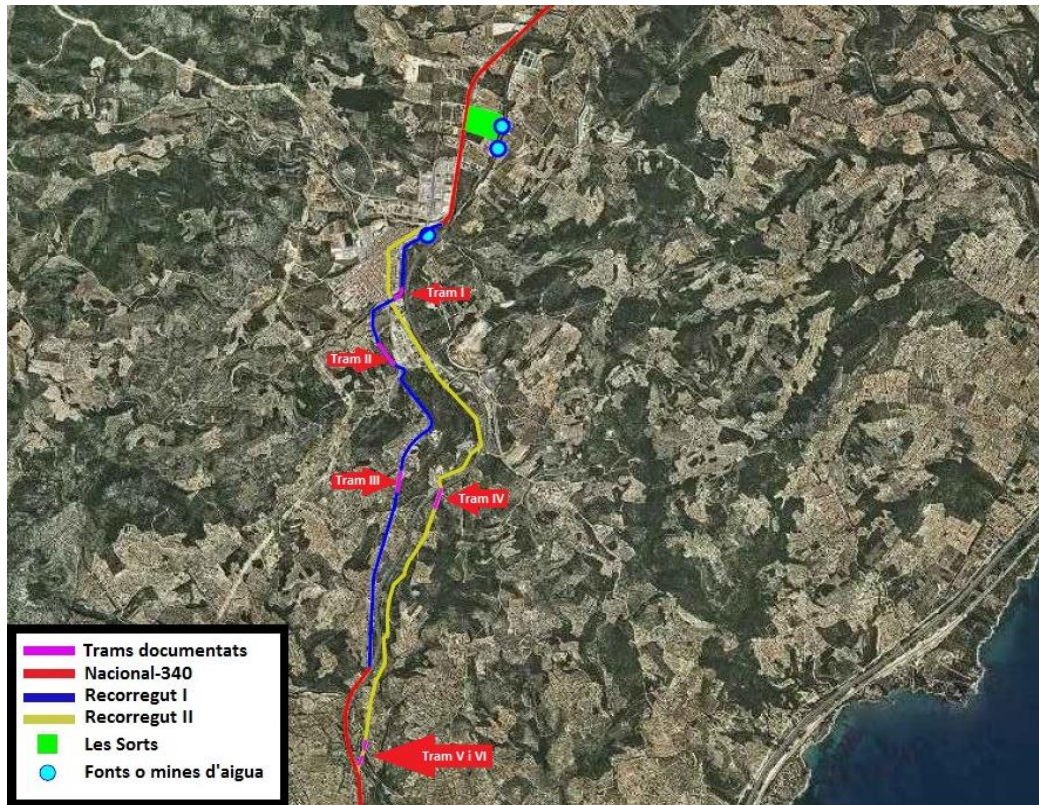
En relació a aquests debats és important destacar l'excavació d'urgència realitzada l'any 1988 a càrrec de Míriam Carbonell la qual va intervenir en un dels trams millor conservats d'una suposada via romana que va aparèixer arrel de la remodelació d'un camí per l'accés agrícola. Carbonell va documentar un total de sis trams de possible origen romà -dels quals únicament va excavar un que resumirem a continuació (Carbonell, 1988: 9-13):

- **Tram I.** Al Barranc de les Comes amb una longitud de 400 metres i un desnivell del 15%.
- **Tram II.** Actualment asfaltat, correspon al camí del coll de les Forques fins a l'Ermita.
- **Tram III.** Situat a continuació de l'ermita amb una longitud de 1.900 metres i amb una amplada que correspon a 8'7 metres (30 peus romans) i un desnivell del 8% al principi i d'un 4'5% al final.
- **Tram IV.** Es situa al tall de la Nacional 340 del camí anterior, amb una longitud de 300 metres i un desnivell del 5%.

**Entre Pinon i Tria Capita:
Estudi del pas de la Via Augusta i d'una possible mutatio al municipi del Perelló.**

- **Tram V.** Correspon a l'anterior carretera nacional amb una longitud de 320 metres, finalitzant en el Pont del Salvador.
- **Tram VI.** És la continuació de la via després del Pont del Salvador i acaba en l'actual Nacional 340. Té una longitud de 118 metres i un desnivell d'un 4%.

És per això que ens sembla evident poder afirmar que hi hauria dues vies diferenciades:

Imatge 3. Mapa amb els 2 recorreguts documentats.

Font: Mapa extret del Institut Cartogràfic de Catalunya.

- **Recorregut I** (Tram I, II i III): Aquest recorregut correspondria segons Carbonell i Izquierdo a la Via Augusta. Aniria pel barranc de les Comes (tram I) direcció l'ermita pel Coll de les Forques (tram II). Un cop a l'ermita de Sant Cristòfol giraria cap a l'Ampolla unint-se més endavant a l'actual N-340 (tram III).
- **Recorregut II** (Tram IV, V i VI): Aquest recorregut seguiria l'antiga N-340 (tram IV) actualment tallada per l'actual N-340. Més endavant del tall trobem el tram V anterior al Pont de Sant Salvador i el VI que aniria a continuació d'aquest. Més endavant el recorregut empalma a l'actual N-340.

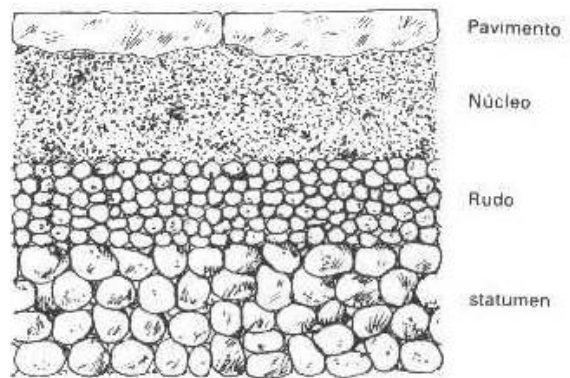
**Entre Pinon i Tria Capita:
Estudi del pas de la Via Augusta i d'una possible mutatio al municipi del Perelló.**

Així doncs, sembla que el recorregut hipotètic de la Via Augusta aniria resseguint la N-340 fins a l'entrada actual del Perelló on es dirigiria a la zona on actualment es localitza la Font de la Cuitora. A partir d'aquí s'obren dues possibilitats sobre el seu recorregut: la primera correspondria a l'anomenat recorregut I proposat per Carbonell i Izquierdo com la Via Augusta que aniria pel barranc de les Comes direcció l'ermita. I la segona hipòtesis que proposem en aquest treball seria que un cop a la Font en lloc de passar pel barranc com en el recorregut I, anés pel Carrer Major del Perelló i seguint l'antiga N-340, és a dir, el que hem anomenat recorregut II.

Malgrat això, abans d'entrar a defensar aquesta hipòtesis considerem que primer de tot hem d'intentar veure si realment aquests trams corresponen o no a una via romana. Degut a la problemàtica d'associar molt sovint vies modernes empedrades a vies romanes (Moreno, 2008-2009: 149), seria necessari realitzar una revisió de la memòria d'excavació i una comparació amb l'estudi d'altres vies romanes, especialment d'altres trams de la mateixa Via Augusta ubicada i excavada al llarg del seu recorregut. El nostre objectiu serà veure si l'evidència presentada per Carbonell i posteriorment per Izquierdo equival a la realitat que també defensen altres autors.

Per saber identificar una via romana primer de tot hem de conèixer quines són les tècniques i elements emprats en la construcció d'un camí, ja que la seva presència o absència ens aportarà informació sobre la seva cronologia.

La construcció d'una via s'iniciava amb la definició de dues línies paral·leles que limitaven el traçat del camí, a partir d'aquesta referència s'excavava la caixa on hi hauran els diversos nivells de sediments que compondran la via. Començant per la part inferior, la primera capa era l'*statumen*, un primer nivell de pedres amb l'objectiu de cimentar, és a dir, fer més dens el terra evitant retencions d'aigua. Posteriorment trobem la capa anomenada *rudus* que estaria formada per terra, grava o argila, seguida directament pel *nucleus*, aquesta tercera capa té l'objectiu d'anivellar el camí i fer de preparació pel paviment, generalment està compostat per terra, morter i/o còdols trossets.

Imatge 4. Estratigrafia d'una via romana.
Font: Pàgina web IES Alicante.

Aquestes capes de diversos materials faciliten la

compactació de la via (Moreno, 2008-2009: 197). Finalment i a la part superior trobarem la *summa crusta* o paviment per on es circula, generalment pot estar fet per un enllosat o bé per còdols o pedres lligades amb morter (Quilici, 2008-2009: 19; Pérez, 2010: 359). Aquesta capa final és més acurada, buscant materials rodats que no siguin agressius pels animals de tir que no portaven ferradures (Moreno, 2008-2009: 199).

Les diverses capes de sediments estaven contingudes per dos murs paral·lels que delimitaven el camí, habitualment estaven formats per carreus potents o murs lligats amb morters com l'*opus caementicium* que facilita la contenció del terraplè interior (Quilici, 2008-2009: 19). La seva alçada anava des de la base de la caixa fins a l'altura del paviment que generalment serà d'un metre com a màxim.

Cal destacar que la via tindrà un perfil lleugerament corbat per facilitar l'evacuació de l'aigua de la pluja cap a unes fosses laterals. Aquestes cubetes seran excavades als laterals del camí amb l'objectiu de drenar l'aigua de la pluja i evitar així degradacions de la via per l'aigua, sent un element característic de les vies romanes.

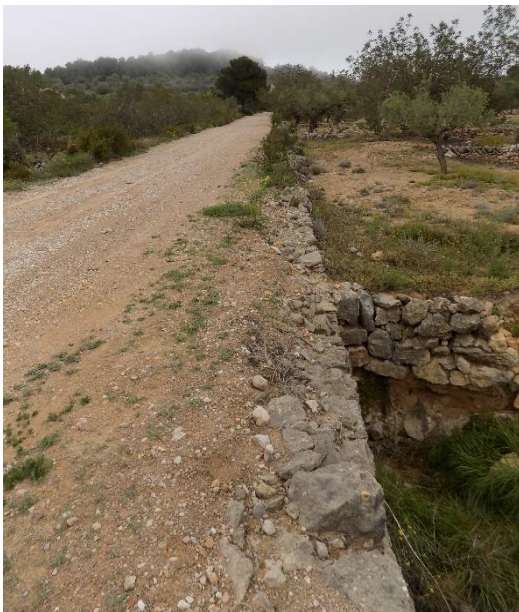
S'ha de tenir en compte que aquest esquema de construcció de la via no sol ser fidel a la realitat ja que les dimensions de cada capa i el seu contingut variaren en funció de la zona on estigui el camí, adaptant-se a les necessitats del territori i també al material que proporciona (Ruiz, 2015: 81). Un exemple és el material que forma l'*statumen* : en zones on l'estrat geològic sigui tou complirà el model d'una capa de pedres per donar consistència, malgrat això, en zones on el geològic sigui dur no farà falta assegurar la resistència del terra (Moreno, 2008-2009: 198).

Un altre element important serà la variació del tipus de paviment en funció de la localització de la via. La diferència va relacionada amb la proximitat a un nucli urbà o pel contrari, la seva localització en un àmbit rural. En el primer cas trobarem un paviment enllosat i més acurat, en canvi en l'àmbit rural trobarem paviments de pedres o còdols lligats amb sorra i morter. Aquest canvi de paviment ja l'explica Titus Livi (Quilici, 2008-2009: 22) i es constata a Corduba on en la mateixa via es pot veure el canvi dels materials de la *summa crusta* en funció de la proximitat a la ciutat o al àmbit rural (Martínez, 2005: 66-67). En funció d'aquests paviments podem identificar tres tipus de vies

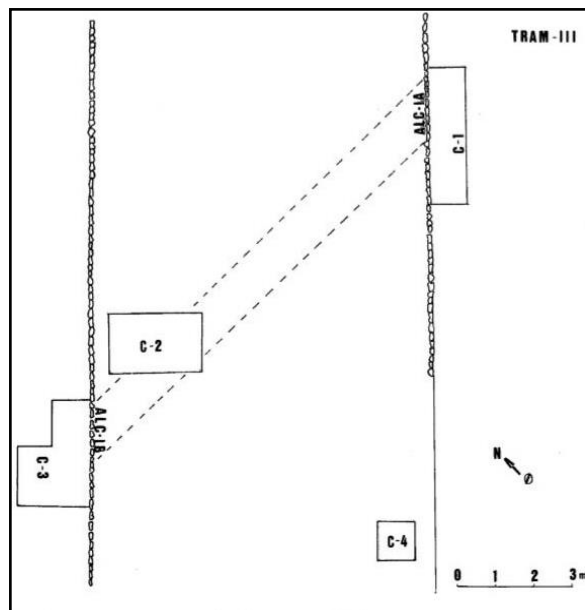
**Entre Pinon i Tria Capita:
Estudi del pas de la Via Augusta i d'una possible mutatio al municipi del Perelló.**

documentades: la *Via silice strata* corresponia a la via enllosada, la *Via glarea strata* al camí de pedra o còdols i la *Via terrena* que consistia en terra aplanada i compactada. Aquest últim tipus seria el majoritari, especialment en camins secundaris.

Així doncs, a partir d'aquests coneixements haurem d'analitzar els resultats de l'excavació realitzada per Carbonell al tram III, ubicat a continuació de l'ermita de Sant Cristòfol direcció a l'actual N-340. Aquest tram amb una amplada de 8'7 metres, és a dir, 30 peus romans està fet sobre dos murs de pedra seca de pedra calcària retocada, té un túnel de desguàs dintellat i també presenta al llarg del seu recorregut diversos canals de desguàs. Degut a que únicament s'ha excavat un dels sis trams identificats farem servir aquest com a referència de la resta ja que al menys en superfície presenten les mateixes característiques constructives: murs de pedra seca que delimiten els laterals de la via i a tots, excepte en el tram VI s'ha localitzat un túnel de drenatge i canals de desguàs.

Imatge 5. Visió superior de la via. Al desnivell de la dreta el túnel de desguàs.

Imatge 6. Croquis de la situació de les Cales.
Font: Carbonell (1988).

L'excavació va ser realitzada en 4 petites cales d'aquest tram (Imatge 5) centrades a l'àmbit on es va localitzar un túnel de desguàs d'aigua –indicat al croquis en discontinua-. Les cales 1 i 3 s'ubiquen a les dues obertures del desguàs, incloent part del seu interior. La cala 2 es va fer al mig de la via per observar la seva estructura fins el sostre del túnel. Finalment on millor es conservava el paviment fet per còdols lligats amb morter de calç es va ubicar la Cala 4. A continuació resumirem els elements que considerem rellevants (Carbonell, 1988: 14 – 22):`

**Entre Pinon i Tria Capita:
Estudi del pas de la Via Augusta i d'una possible mutatio al municipi del Perelló.**

De forma general els resultats de l'excavació i neteja d'aquest tram van aportar el coneixement del paviment fins ara tapat pel superficial i també de la seva estructura interna, és a dir, els sediments que formen l'estructura. La via està feta sobre dues parets de pedra seca de més d'un metre d'alçada que van des del terra fins el paviment format per còdols lligats amb morter de calç. Als laterals del paviment van identificar dues files de lloses transversals destinades a l'evacuació de l'aigua per les cunetes laterals.

L'excavació de la Cala 2 i la Cala 4 van permetre conèixer l'estructura interna de la via fins el sostre del desguàs i també fins els seus fonaments. Així doncs, es van documentar 4 estrats similars:

1. Còdols formant un empedrat lligats amb morter de calç.
 2. Morter de calç i sorra a un gruix entre 3 i 6 centímetres.
 3. Capa sorrenca amb pedres de petites dimensions. En el cas de la cala 4 tindrà també còdols una mica més grans.
 4. Terra flonja sense pedres.
 5. Aquest estrat només estaria en la Cala 2, on hi ha una terra més clara amb pedres de petites dimensions que augmenten el gruix a mesura que va baixant.
- ❖ En el cas de la Cala 2 l'últim estrat seria l'enllosat del sostre i lateralment el mur de pedra seca que té els seus fonaments a la roca mare. En la Cala 4 acabarà amb l'estrat 4 de terra flonja directament sobre la roca mare.

Referent al túnel de desguàs trobem l'accés per una entrada amb dintell i al interior un passadís fet sobre la roca mare amb un enllosat a les parets i sostre. L'entrada situada al nord-est és 20 centímetres més petita que la sortida per evitar el col·lapse, a més, trobem que la roca mare –terra del túnel- està treballada per a que faci desnivell cap a la sortida.

Aquests resultats són molt interessants ja que aquesta via tradicionalment atribuïda a la Via Augusta, tal i com diu la mateixa Carbonell (1988: 38) no correspon a la típica secció amb *statumen*, *rudus*, *nucleus* i *summum dorsum*. Malgrat això aquest model no es solia complir i en aquest cas les variacions que presenta podrien correspondre a variacions adaptades al territori:

**Entre Pinon i Tria Capita:
Estudi del pas de la Via Augusta i d'una possible mutatio al municipi del Perelló.**

Començant pels estrats interiors de la via trobem que al tenir una roca geològica de pedra, tal i com hem explicat anteriorment, no faria falta un *statumen* de pedres per acabar de cimentar la via. Respecte els estrats presents, podríem identificar de forma molt relativa l'estrat 4 com a *rudus*, ja que correspon a la composició tradicional de terra, grava o argila, l'estrat 2 com a *nucleus* per la presència del morter i l'estrat 3 com una transició entre els dos per la presència de pedres de petites dimensions i còdols. Finalment la *summa crusta* seria clarament el paviment de còdols que tal i com hem dit anteriorment podria correspondre perfectament a un paviment romà d'una *Via glarea strata* associada a un recorregut rural. A més, trobem al llarg del tram diversos canals de desguàs associats a les vies romanes.

Malgrat això, un dels fets que ens fa dubtar arquitectònicament sobre la seva construcció en època romana són els murs de pedra seca. Tal i com hem dit anteriorment els romans solien fer servir grans carreus o bé, murs lligats amb morter per tal de consolidar els diversos nivells interns de sediment. El fet que aquest tram no presenti cap lligament per morter ens fa dubtar sobre la seva cronologia.

Considerem que un mur de pedra seca d'època romana estaria molt més deteriorat que el que estava aquest tram de via en el moment de l'excavació, mostrant en el seu parament diverses reparacions no documentades. A més, el fet que no tingui cap lligament amb morter requeriria una manutenció difícil en cas d'enderroc del mur per l'absència d'un nucli poblacional a les seves proximitats. És per això que un mur de pedra seca ens sembla una aposta complicada per aquesta zona. Tot i això, no neguem la possibilitat que tingui alguna funcionalitat desconeguda per nosaltres.

Respecte els desguassos presents en tots els trams documentats (Imatge 6) exceptuant el VI, l'autora parla de tres paral·lels: a la calçada romana de Puerto de Pico de Ávila i a les vil·les romanes de Tiermes a Soria i de Munts a Tarragona. Aquests segueixen el mateix mètode constructiu de desguassos sobre la roca natural amb parets de pedra seca (Carbonell, 1988: 40). Creiem que seria interessant poder aprofundir en aquests desguassos per poder saber més de la seva cronologia, ja que trobem un altre paral·lel a la via romana de Tarazona a Numància (Imatge 7), concretament

**Entre Pinon i Tria Capita:
Estudi del pas de la Via Augusta i d'una possible mutatio al municipi del Perelló.**

sobre el riu Rituerto on s'han localitzat també túnels de desguàs molt similars als nostres datats a partir del segle XVIII (Moreno, 2015: 17).

Imatge 7. Desguàs del Tram III del Perelló.

Imatge 8. Desguàs sobre el riu Rituerto.

Font: Moreno, 2015.

Malgrat això, el fet que ens ha fet descartar definitivament l'origen romà de la via actualment visible és la troballa a l'estrat 4 de la cala 2 de dues bores de ceràmica vidriada verda fosca. Aquesta troballa dona un *post quem* de la cronologia d'aquest estrat reafirmant la cronologia moderna de la via. Després d'una llarga època de reaprofitament de camins i terra, a partir del segle XVIII va ser quan es van iniciar les grans renovacions i retocs de les construccions viàries importants. Aquestes remodelacions queden documentades en el mateix segle com obres d'acondicionament de les vies anteriors (Carbonell, 1988: 25 – 27). Ho atribuïm a aquest moment i no a altres posteriors ja que a partir del segle XIX hi haurà una eliminació del mètode de construcció a partir d'una caixa que sí és present en el nostre estrat.

Així doncs, aquest seria un dels casos en els que malgrat la possible similitud a una via romana – especialment pel paviment-, la via actualment visible és una via moderna atribuïda a aquesta cronologia. Malgrat això, aquest fet no descarta que hi hagués una via anterior d'època romana, el tipus d'estratigrafia, els canals de desguàs pròpiament romans i els 30 peus d'amplada podrien ser una fossilització d'aquesta. D'aquesta manera la via excavada podria correspondre a les remodelacions de camins que es documenten al segle XVIII, fet que queda datat en part per la ceràmica vidriada localitzada en l'estrat 4. En aquest moment tindria lògica els murs de pedra seca ja que ja hi hauria una població vinculada a les proximitats de la via.

**Entre Pinon i Tria Capita:
Estudi del pas de la Via Augusta i d'una possible mutatio al municipi del Perelló.**

Aquest fet queda extrapolat a la resta de trams que presentaven les mateixes característiques tipològiques: el mateix dintell de desguàs modern i els murs de pedra seca. Malgrat no poder documentar de forma segura el pas de la Via Augusta pel Perelló creiem que tampoc podem descartar aquest recorregut ja que seria preferible al camí accidentat de la costa, de la mateixa manera que també podria correspondre al pas d'una via romana interior.

Així doncs, a continuació explicarem quins són els elements que podrien defensar o contrariar el pas de la via romana, segurament remodelada o reconstruïda parcial o totalment en el segle XVIII en el cas dels dos recorreguts anteriorment delimitat.

El recorregut I identificat per Carbonell i Izquierdo com la Via Augusta tindria com a suport els canals de desguàs laterals típicament romans. Pel que sabem no es conservaria cap tram pròpiament romà i el que actualment veiem seria la remodelació d'època moderna. El fet que pogués ser una via romana no ens sembla tan descabellat per la seva amplada que correspondria a 30 peus romans i tenint en compte que els camins són constantment reaprofitats.

En aquest recorregut identifiquem al tram I un 15% de pendent, sortint bastant dels límits establerts per Moreno. Malgrat això, és cert que en alguns llocs muntanyosos no es sol complir una pendent inferior al 8% per l'adaptació al territori.

Imatge 9. Fotografia del recorregut del Tram III.

Imatge 10. Fotografia des d'un lateral del Tram III, es pot apreciar el desguàs amb dintell.

**Entre Pinon i Tria Capita:
Estudi del pas de la Via Augusta i d'una possible mutatio al municipi del Perelló.**

El recorregut II és el que nosaltres considerem més probable d'identificar amb la Via Augusta, hipòtesis que plantejarem en aquest treball. Aquest recorregut que segueix en gran part l'antiga nacional –associada en aquest territori a l'antiga Via Augusta- és anomenat en un mapa del 1987 extret del Institut Cartogràfic de Catalunya com la “Carretera Antiga de Cadis a Barcelona”. Aquest topònim que designa el camí ens crida l'atenció ja que la Via Augusta acabava a Cadis, així doncs, podria ser una fossilització de la seva funció original.

A part de tenir també els mateixos canals de desguàs pròpiament romans, un altre element que ens crida l'atenció és la presència d'un pont (Imatge 10) que talla el tram V i VI associat per molts d'època romana. Segons la mateixa Carbonell aquest pont seria com a molt modern de Carles III (Carbonell, 1988: 12).

Un altre element destacable és que aquest recorregut mostra trams amb menys desnivell que l'anterior. Tal i com hem anat recalcant al llarg del treball

Imatge 11. Pont de Sant Salvador.

l'enginyeria romana era molt complexa, pel que en cas de ser possible, els seus camins habitualment solien tenir poca pendent, no superant per alguns autors el 8% (Moreno, 2008-2009: 195). En aquest cas trobem una pendent d'un 5% en el tram IV i d'un 4'5% en el tram VI, fet que molt possiblement faria aquest recorregut preferible al del recorregut I que presenta una pendent de fins a un 15%.

També trobem que aquest itinerari passaria pels llocs més remarcables que podríem associar a època romana i medieval: seguint el recorregut d'aquesta via trobem que creua el Carrer Major del Perelló arribant on actualment està l'abeurador i la Font de la Cuitora, i reincorporant-se a l'actual N-340, passant just per la banda oest de la partida de Les Sorts –on es va localitzar el material romà-. Així doncs, ens sembla un recorregut menys accidentat que l'anterior –bordejant el turó de l'ermita en lloc de pujar-lo- i més lògic ja que creua el centre del poble actual –i del nucli antic-, passant per les zones d'abastiment d'aigua i seguint una pendent que no supera el 8%.

**Entre Pinon i Tria Capita:
Estudi del pas de la Via Augusta i d'una possible mutatio al municipi del Perelló.**

La Torre dels Moros, torre de telegrafia òptica del segle XIX molt possiblement s'edificués sobre una torre de vigilància anterior d'època medieval, prova d'això seria el topònim de la partida on es localitza, anomenada "Les Guàrdies". Aquesta torre té una gran visibilitat de la costa però també d'aquest recorregut II que encara actualment s'observa en el paisatge. Aquest fet no ens sembla una casualitat, molt possiblement en època medieval es reaprofitessin les xarxes viàries anteriors, d'aquesta forma la ubicació de la Torre dels Moros controlant aquest pas ens sembla molt significatiu, podent indicar una àrea ja transitada en època medieval, pot ser conseqüència de la fossilització d'una via prèvia.

Aquesta hipòtesis proposada té en contra que la viabilitat d'aquest recorregut aniria condicionat per l'existència ja aleshores d'un pont on actualment es situa el pont actual que passa per sobre el Barranc de les Comes. L'absència d'aquest pont impediria aquest pas, sent més viable el primer recorregut proposat per Carbonell. Malgrat això, és plenament conegut que no era cap problema pels romans edificar un pont per tal de facilitar el recorregut d'un camí –ja sigui de pedra o fusta -.

Una altra problemàtica que presenta aquest itinerari és que el mètode constructiu de la via –al menys superficialment- sembla el mateix que l'anteriorment anomenat que passava per l'ermita: murs de pedra seca i túnels de desguàs amb dintell. Així doncs, la situació d'aquest recorregut podria correspondre a una realitat similar a la del pont trencat entre Sant Celoni i Palautordera on l'excavació del tram que hauria de correspondre a la Via Augusta a banda i banda del pont datat d'època romana va donar com a resultats una via possiblement del segle XVIII (Vila, 1998: 12-17).

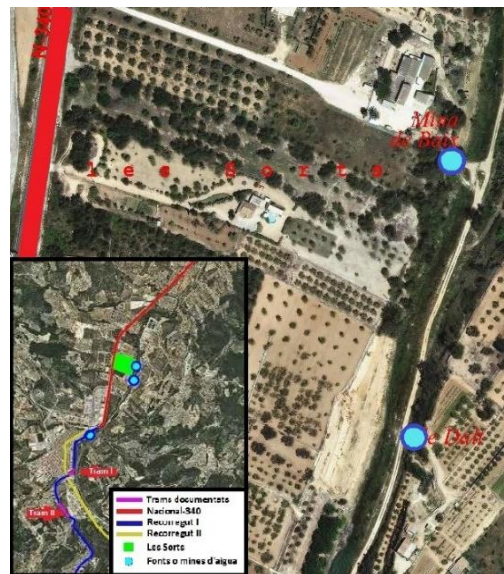
Sent conscients que la hipòtesis plantejada no es sustenta en res més que en els trams documentats i en la toponímia, considerem que seria interessant realitzar una intervenció en aquests trams per veure si la cronologia de la via correspon a la mateixa que l'anterior o si pot proporcionar en extensió alguna dada més. Una bona referència metodològica a l'hora d'intervenir aquest sector seria les excavacions fetes al tram de la via Augusta a la Foia de Manuel (València), on l'excavació en extensió d'un llarg tram de via de forma escalonada va permetre documentar a la perfecció el seu funcionament i un gran nombre de materials d'origen romà, on destacarien principalment les puntes de *caligae* i monedes fundacionals de diverses procedències (Ruiz, 2015: 77-96).

Volem destacar finalment que la via del segle XVIII també té molt valor patrimonial ja que indica una zona de pas rellevant en aquesta cronologia, i a l'hora, al igual que en el cas de Sant Celoni i Palautordera no nega la presència o pas de la Via Augusta per aquests trams, pot ser destruïda per remodelacions o noves construccions en èpoques posteriors degut l'ús continuat del camí.

Actualment aquests trams estan sota una capa de terra o cimentats, és per això que no s'hi pot tenir accés directe veient-se únicament els murs laterals i desguassos.

4.4. La partida de “Les Sorts”.

Tal i com hem dit anteriorment, l'any 1969 es va detectar un gran nombre de material arqueològic a la parcel·la de Les Sorts, localitzada a les afores del poble i propera al cementiri. La troballa es va realitzar amb motiu de la construcció d'una granja pels germans Josep i Llorenç Lleó, els quals van localitzar al llarg de la parcel·la material classificat de cronologia “ibero-romana”. Inicialment es van trobar quatre monedes documentades, i posteriorment ceràmica i teules que van aparèixer en grans quantitats.

Imatge 12. Mapa de l'ubicació de Les Sorts.

Font: Institut Cartogràfic de Catalunya.

Tal i com documenten Boyer i Pallarès en el seu llibre, hi hauria una estructura constructiva amb argamassa, al voltant de la qual es va trobar un gran nombre de teules. Per aquests autors, les estructures documentades en aquesta parcel·la correspondrien a les restes d'una *mansio* en el recorregut de la Via Augusta que serviria com a lloc de repòs i canvi de cavalls, concretament a la de Tria Capita (Boyer i Pallarès, 1978: 45). Tot i això, la distància en milles no s'ajusta a la hipòtesis que proposen, pel que aquestes estructures no correspondrien a cap *mansio*.

Parlant amb els propietaris de la parcel·la hem sabut que les estructures arquitectòniques trobades corresponien a un mur de pedra lligat amb morter de calç i carbó de 50 centímetres de gruix on es van localitzar les quatre monedes, ceràmica fina –possiblement sigil·lades- i *tegulae*. La llargada d'aquesta estructura és equiparada pels propietaris a un mur equivalent a un edifici de 30-40 m².

**Entre Pinon i Tria Capita:
Estudi del pas de la Via Augusta i d'una possible mutatio al municipi del Perelló.**

Al preguntar-los sobre estructures associades van respondre que no descarten la idea que hi hagués altres murs en relació al trobat, malgrat això, afirmen que no els van buscar.

Posteriorment a aquestes troballes, el material ceràmic, al igual que el numismàtic va passar a ser propietat de particulars, documentant-se únicament de forma correcta l'existència de les quatre monedes. Tota la informació que hem obtingut de les monedes trobades en la parcel·la és gràcies al llibre de Boyer i Pallarès els quals proporcionen una fotografia general d'aquestes en una cara i una breu descripció a partir de les que hem realitzat l'estudi. A partir d'aquestes dades proporcionades pels autors i gràcies a l'accés que ens ha proporcionat la família Lleó a les monedes, hem pogut comprovar-ho tot de manera que ens ha permès afegir la cronologia, la seca i la procedència a partir de diversos catàlegs numismàtics, corregint també la transcripció que proporcionen els autors a partir de paral·lels trobats. Volem remarcar que es van trobar un total de quatre monedes, però la mala conservació d'una d'elles va impossibilitar el seu anàlisi, és per això que únicament hem pogut estudiar-ne les tres següents:

Moneda 1.

Sèrie.	Provincial Romana.	Seca.	Oscas.
Valor nominal.	As.	Cronologia.	27 aC-14 dC.
Anvers.	Cap d'August amb la corona de llorer.		
Text anvers.	AUGUSTUS DIVI F(ilius)		
Revers.	Genet amb una llança.		
Text revers.	Els autors proposen la següent inscripció:		

Sota la figura: MV M OSCA

Al voltant de la figura: M·QVINCTIO Q AELIO II VIR

A partir de catàlegs i coincidint amb les descripcions de les monedes hem trobat que les inscripcions proporcionades pels autors pot ser variarien lleugerament:

Sota la figura: V·V OSCA

Al voltant de la figura: M·QVINCTIO·Q·AELIO·II·VIRI

Moneda 2.

Sèrie.	Ibèrica.	Seca.	Alagó (Saragossa).
Valor nominal.	As.	Cronologia.	Posterior al 143 aC.
Anvers.	Cap rodejat de dofins.		
Text anvers.	No en té.		
Revers.	Genet que aguanta una palma.		
Text revers.	Els autors proposen la inscripció: ALAAUM o Alavoria El paral·lel que s'ha trobat correspondria amb la inscripció: ALAUN		

Moneda 3.

Sèrie.	Provincial Romana.	Seca.	Lleida.
Valor nominal.	Semis.	Cronologia.	27-13 aC.
Anvers.	Cap d'August.		
Text anvers.	No en té.		
Revers.	Lloba.		
Text revers.	MVN ILERDA		

**Entre Pinon i Tria Capita:
Estudi del pas de la Via Augusta i d'una possible mutatio al municipi del Perelló.**

Tot i la problemàtica habitual d'associar aquest tipus d'estructures rurals a una vil·la (Castaño, 2011-2012: 296) el poc coneixement que tenim d'aquest jaciment no ens deixa afirmar de forma segura la seva funcionalitat. La interpretació d'aquesta estructura es dificulta ja que en l'actualitat no estan a la vista els àmbits constructius, les troballes no van ser documentades oficialment i no es pot estudiar el material degut al desconeixement de la seva localització. Així doncs, l'absència del registre material i arquitectònic ens impedeix realitzar un estudi funcional i comparatiu complet per tal de determinar quines activitats es realitzaven en l'estructura trobada.

Per les dades proporcionades per Boyer i Pallarès i per Llorenç i Josep Lleó, sembla innegable la presència d'una estructura rural en aquest àmbit, malgrat això és molt arriscat intentar afirmar res més enllà d'aquest fet. El que està clar és que aquesta estructura va vinculada a la possible Via Augusta, ja que la parcel·la es situa just davant de la N-340 en una zona on s'hipotetitza que la carretera passa per sobre d'aquesta via.

A partir del que sabem del jaciment i per la situació de l'estructura no únicament podem parlar d'una vinculació d'aquest a la via, sinó també als recursos hídrics. A les proximitats immediates trobem la presència de dues mines modernes d'aigua explotades fins l'actualitat: les anomenades Mina de Dalt i Mina de Baix, confirmant-nos la presència d'aquest element vinculat al jaciment.

En el cas que en la parcel·la de Les Sorts hi hagués una vil·la cal remarcar que aquesta estaria molt allunyada de qualsevol nucli urbà, els nuclis més propers serien Dertosam i les dues *mansiones* que la rodegen. És cert que s'han constatat vil·les en àmbits rurals allunyats associades a funcions d'agricultura, ramaderia o mineria, aquest fet podria ser un indicatiu de la presència del pas de la Via Augusta o al menys, d'una via pública romana de relativa importància, molt possiblement no interressi la localització d'una vil·la tan allunyada de tot, ja que també ha de generar la construcció d'una via privada per comunicar-la amb la resta. Així doncs, en cas que sigui una vil·la molt possiblement aprofitaria la via principal per les comunicacions i pel transport del seu producte.

L'altra hipòtesi que se'ns planteja és que en aquest àmbit es localitzi una possible *mutatio* de la Via Augusta de pas entre la *mansio* de *Pinon* i *Tria Capita*. Malgrat això, per la informació que

actualment tenim no podem afirmar la presència en aquesta parcel·la d'un pati, un estable, un magatzem i les estances dels treballadors que són els elements bàsics en una *mutatio*.

Un fet que podria donar suport a aquesta hipòtesi serien les tres monedes documentades procedents de Ilerda, Alagó i Osa. La presència de la circulació d'aquest material de diverses procedències sembla verificar la circulació de persones per aquest camí, passant per l'actual parcel·la de les Sorts, malgrat això no verifica la presència de cap *mutatio*.

La moneda 1 i la 3 mostren una cronologia bastant similar que aniria del 27 aC al 14 dC, moment en el que la Via Augusta ja estaria en ús. Malgrat això, la moneda que més ens ha sobtat és la de sèrie ibèrica procedent de Saragossa la qual es data posteriorment al 143 aC. Tenint en compte que la Via Augusta s'edifica sobre una via posterior transitada possiblement en època preromana, creiem que la presència d'una moneda en un moment tan recent indicaria ja prèviament circulació per aquest territori.

Aquest fet es veu constatat a l'hora per la troballa dins el terme del Perelló a finals del segle XIX d'un *ex voto* datat com ibèric, també propietat de particulars i del que també hem tingut informació gràcies al mateix llibre realitzat per Boyer i Pallarès (Imatge 11).

Malgrat això, afirmar qualsevol funcionalitat concreta a partir d'un sol mur, material ceràmic no estudiat i tres monedes ens sembla molt precipitat. En cas que es presentés la possibilitat de realitzar una intervenció en la parcel·la podria donar molta més informació sobre el caràcter de l'estructura que hi havia anteriorment. El que ens sembla innegable és que aquesta tenia un caràcter rural i es situa a consciència en un bon lloc de comunicació –possiblement vinculat a la Via Augusta–, de producció i d'aprovisionament d'aigua –amb la presència de mines a les proximitats–.

4.5. Fonts, mines i pous d'aigua.

Un element que ens sembla interessant a tenir en compte és l'habilitat dels enginyers romans per no deixar res a l'atzar ubicant les *mansiones* en posicions estratègiques aprofitant la presència

L'ídol ibèric

Imatge 13. Ex voto del Perelló.

Font: Boyer i Pallarès, 1978.

d'aigües termals, punts de creuament de camins importants, llocs de comerç... És per això que no seria tan estrany que la localització de les *mutationes* també correspongués a una ubicació clarament estratègica on la presència d'aigua podria jugar un paper molt important.

És aquí on ens sembla interessant destacar les múltiples mines, pous i fonts d'aigua ja anomenats en la introducció que estan vinculats directament al poble. Aquestes estructures tindrien tanta importància en el territori que es fossilitza en el nom de l'assentament present a la carta de poblament al segle XIII, on és citat com "Font del Perelló".

En cas que una via romana o la Via Augusta passés per l'interior, no seria gens estrany que en el tram de l'actual Perelló amb tanta riquesa d'aigua hi hagués una *mutatio* degut la presència d'un element de subministrament molt important i bàsic en un camí i pels funcionaris que hi residirien, sent des del nostre punt de vista un lloc ideal pel recorregut de *Pinon a Tria Capita*.

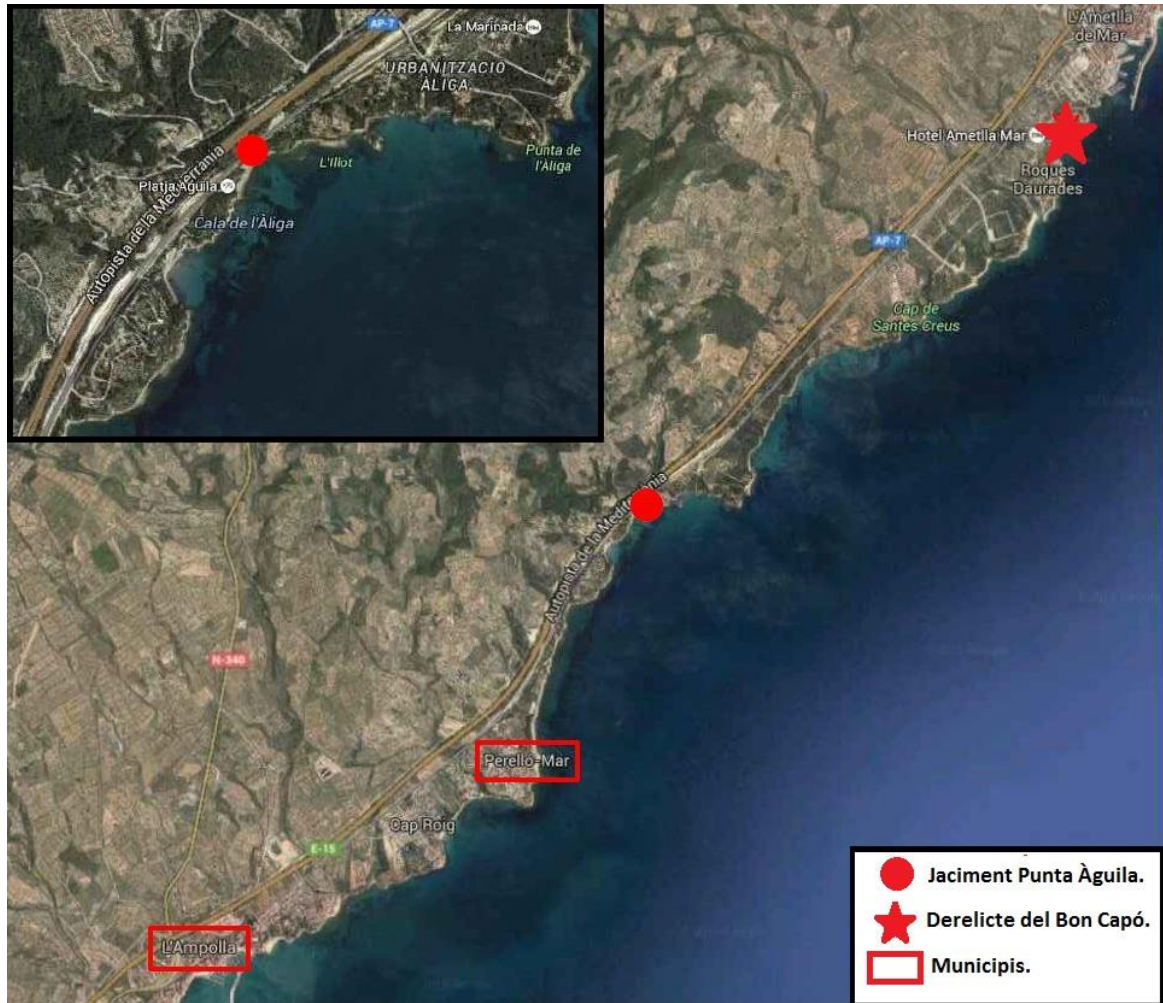
Malgrat això, vincular aquesta font medieval a un origen romà tal i com està proposat per Boyer i Pallarès (1978: 67) és una idea precipitada i difícil de demostrar, ja que aquesta font anomenada en el recompte i que designa el nom de l'assentament podria fer referència a una font construïda anteriorment al 1262, moment en el que es cita per primer cop. És per això que hem dedicat més endavant un apartat a la font identificada com a "La Font del Perelló" o "Font Major": l'actual Font de la Cuitora.

4.6. El jaciment Punta Àliga.

Un altre jaciment del Perelló es situa al nord-est de la platja d'Àliga, en un turó on es va recuperar material arqueològic d'època romana. Aquest material va ser documentat per Jordi Diloli i Albert Vilaseca els quals van realitzar prospeccions en el territori (Diloli i Vilaseca, 2000: 23-32).

**Entre Pinon i Tria Capita:
Estudi del pas de la Via Augusta i d'una possible mutatio al municipi del Perelló.**

En el seu article mostren com en el tossal hi ha una dispersió de material en una extensió de 1500 m², amb una major quantitat a la cara oriental del turó i especialment al cim del tossal. Pels autors molt possiblement el jaciment es localitzés al cim des d'on es dispersaria el material per l'erosió. Malgrat això, les prospeccions realitzades no han mostrat cap estructura arquitectònica vinculada al material ja que la part superior del tossal s'ha rebaixat per construir el corredor del ferrocarril, destruint molt possiblement el jaciment.

Imatge 14. Ubicació del jaciment Punta Àguila.

Font Mapa: Google Earth.

Tot i això, els autors consideren que pel poc accés a l'aigua i la poca capacitat productiva del territori molt possiblement no fos un lloc de producció agrícola. D'aquesta manera es decanten per una funcionalitat de control de la costa o de tasques comercials per la bona visibilitat que té el turó de la badia. El jaciment té accés directe a la Platja del Pont de l'Àliga i es localitza relativament centrat dins la badia la qual podria presentar bones zones d'ancoratge. Un exemple seria la Platja de

l'Estany Podrit, més al nord, on anteriorment hi havia un cementiri de vaixells i en l'actualitat un port.

Degut el material trobat –terra sigil·lada sud-gàl·lica i hispànica principalment- aproximen que el jaciment estaria actiu en un marc de 50-70 anys en el segle I dC, cronologia en que el jaciment de l'Ametlla de Mar estudiat als annexos està clarament en funcionament, amb una gran activitat. A més, en les seves proximitats es va excavar el derelict del Bon Capo localitzat al cantó sud de la cala homònima i ubicat en el mapa anterior (imatge 12).

Tot i que aquest jaciment no va vinculat al pas de la Via Augusta pel Perelló ens ha semblat interessant incloure'l al treball ja que forma part de l'organització del territori en aquesta cronologia. Coincidint amb la funcionalitat proporcionada pels autors, creiem que tindria lògica la localització d'una guaita o punt de control comercial.

5. Edat Mitjana.

Volem remarcar que la informació d'aquest apartat és extret dels estudis fets pel Doctor Marí qui molt amablement ens ha cedit tota la informació necessària per poder-lo realitzar. En aquest capítol volem resumir les fonts d'aquesta època que ens interessin pel nostre estudi, d'aquesta manera no incidirem gaire en l'evolució del poble en època medieval. Per major informació recomanem la lectura de les obres de Marí qui ha tractat de forma molt extensa el tema. Finalment volem remarcar que qualsevol mala interpretació de les fonts és responsabilitat únicament nostra.

5.1. La font del Perelló.

Malgrat que anteriorment al segle XIII no hi ha cap cita sobre el territori, és sabut que va ser conquerit pels àrabs aproximadament l'any 716, els quals van ser expulsats amb la conquesta de Tortosa l'any 1148 a mans de Ramón Berenguer IV, qui va dividir el territori amb els que l'havien ajudat en la conquesta: l'ordre del Temple, el Senyor de Montcada i la ciutat de Gènova (Marí, 1990: 12).

La primera font històrica que cita el territori del Perelló són les dues cartes de poblament de Fullola, la primera de l'any 1208 i el 1216 la segona. En aquestes citen com a límit del terme l'anomenat "Coll del Perelló" (Marí, 1990: 8). Però no serà fins l'any 1262 que no veurem escrit el nom "Font

del Perelló" -el posterior nom de l'assentament- conseqüència d'un litigi entre el prior de Tortosa i el rector de Tivissa, en el que es posa com a límit el carrer del Mig de l'anomenada Font del Perelló, fet que sembla indicar certa ocupació (Marí, 1990: 9).

L'any 1294 Jaume II esdevindrà senyor de Tortosa, donant diversos llocs i drets als anteriors propietaris del terme i rebent a canvi l'homenatge dels seus antics vassalls: senyors, viles i els procuradors i síndics de Tortosa. Aquest canvi de propietat és molt important ja que derivarà a la posterior fundació del nucli de poblament del Perelló (Marí, 1990: 13-14).

El 18 de Novembre de 1294 Jaume II fa Bernat de Llibià procurador amb l'objectiu d'establir gent a la Font del Perelló. El 16 de Desembre de 1294 trobem la carta de poblament de l'assentament que anirà del Coll de Balaguer fins al Barranc de Fullola i de la frontera de Tivissa fins al mar. Un element que ens ha semblat interessant és que aquest assentament es crea per dos motius: tenir una nova font d'ingressos i l'interès de facilitar el trànsit als viatgers, donant-los més seguretat i un lloc on poguessin trobar béns i aliments (Marí, 1990: 20-21), d'aquesta manera podem afirmar que aquest territori constituïa un punt de trànsit molt habitual.

5.2. Les fonts d'aigua.

Les fonts d'aigua serien un element molt important en aquest assentament prèviament a la Carta de Poblament ja que anteriorment a la fundació del nucli urbà aquest territori ja era anomenat "Font del Perelló", aquest nom mostra la presència d'una única font principal tal i com es veu en les fonts documentals més antigues.

L'any 1294 trobem documentat l'ordre de Jaume II al batlle de Tortosa de construir al costat de la font que dona nom a l'assentament una torre. Podria ser que aquesta torre no fos construïda, o bé, tal i com proposa Marí, fos assimilada posteriorment pel sistema de muralles (1990: 58). També és citada la mateixa font en un document de l'any 1317 on s'explica que hi ha una via pública que condueix de la casa d'un particular -Ramón Ricard- a la font del poble (Marí, 1990: 57). En aquest cas volem remarcar la cita d'aquesta "via pública" que podria correspondre al camí transitat pels viatgers.

L'any 1342 estan ja documentades les tres fonts principals del Perelló, actualment conservades, que serien la Font de la Cuitora, la Font de la Panavera i l'Abeurador on es destaca la primera com a principal. És aquest el fet que fa vincular la Font de la Cuitora com la font original del Perelló, aquesta importància que ja hem anat insinuant anteriorment ha fet que li dediquem l'apartat següent.

Un altre element que volem destacar, independentment a la cronologia de les fonts és un document del 1342 en el que s'anomena la font de la Cuitora com la "font que és al camí de Tarragona" (Marí, 1990: 58). Hem considerat aquest document de gran valor ja que ens està indicant que aquest lloc i la font estan en el camí de Tortosa a Tarragona.

Degut al reaprofitament constant de camins en les diverses èpoques, el fet que al segle XIV es citi aquest lloc com a pas entre aquestes dues ciutats considerem que podria correspondre a una possible fossilització de l'anterior Via Augusta, corresponent el Perelló un tram per evitar els accidents geogràfics costaners de camí de Tarragona a Tortosa, tal i com hem explicat a l'apartat anterior.

5.3. L'hospital de la Font del Perelló.

L'hospital de la Font del Perelló és fundat l'any 1313, com a lloc per acollir als pobres, peregrins i malalts en la via de comunicació de Barcelona-Tarragona i Tortosa-València després d'un recorregut dificultós pel Desert d'Alfama i pel Coll de Balaguer. Aquest hospital va ser motivat per la reina Blanca d'Anjou i a la seva mort l'any 1310, Jaume II seguint el seu testament va iniciar el seu projecte el 1312 (Marí, 2008: 346-347).

Molt sovint, s'han documentat hospitals medievals on anteriorment hi havia *mansiones* romanes, element que a vegades queda fossilitzat en el topònim del lloc. Un exemple seria l'Hospitalet de l'Infant on anteriorment ja hem citat la presència d'una *mansio* i on en aquesta cronologia trobarem un hospital (De Soto, 2010: 119). Malgrat que la funcionalitat no és exactament la mateixa, seria on s'acollirien principalment pobres i malalts com element de caritat i també a peregrins.

Des del nostre punt de vista els hospitals responen a una mateixa necessitat en una altre context ja que cal recordar que en el Perelló molt possiblement no hi hagués una *mansio* amb anterioritat. És

per això que la construcció d'aquest hospital en el Perelló ens sembla un fet molt significatiu pel nostre element d'estudi, malgrat això, l'absència de la ubicació d'aquesta estructura no ens permet anar més enllà al respecte del seu estudi i possibles precedents.

5.4. La “casa” de Jaume II.

Relacionat amb la necessitat de repòs trobem com Jaume II mana al batlle de Tortosa l'edificació d'una residència on hostatjar-se en cas de pas, tenint també una altra al Coll de Balaguer (Marí, 1990: 65) on amb anterioritat també hi hauria una *mansio*.

Aquest element també el considerem molt rellevant ja que també mostra una continuïtat d'una necessitat de repòs adaptada al context, en aquest cas, vinculada únicament a la figura del rei i als seus acompanyants. Es sap que Jaume II va estar dos dies en el Perelló, on va produir una despesa molt elevada (Marí, 1990: 23).

6. La Font de la Cuitora.

El pou o font de la Cuitora es localitza a l'entrada nord del poble, davant de l'abeurador i el pou del barranc.

La font és una estructura amb un arc i volta de mig punt tancada per tres murs i un frontal, amb tres obertures-sortidors a diverses alçades. El fons de la font es caracteritza per un enllosat. A l'hora, presenta com a particularitat un mur adossat a la banda dreta amb dues files d'espitlleres (Imatge 14). Aquesta font coberta tindria originalment la funció

Imatge 15. Ubicació de la Font.

Font: Institut Cartogràfic de Catalunya.

Imatge 16. Font de la Cuitora.

d'aïllar l'aigua per evitar la contaminació amb l'exterior i mantenir una bona temperatura de l'aigua (Menéndez i Sanz, 2012: 4).

**Entre Pinon i Tria Capita:
Estudi del pas de la Via Augusta i d'una possible mutatio al municipi del Perelló.**

Al llarg del 2015 Josep Maria Pérez i Pere Rams, membres de l'empresa Rams Domenech SC es van encarregar de fer un recull del patrimoni del municipi centrant-se de forma principal en els pous, fonts i mines. Aquests també afirmen a partir de les fonts medievals que el pou de la Cuitora és el principal, senyalant-la com a font major. A partir de la hipòtesi que la font era romana –fet no verificat amb estudis arqueològics-, Pérez i Rams realitzen al 2015 una intervenció en el pou de desbrossat i excavació. La intervenció arqueològica es va centrar en una petita cala, concretament en la unió del mur amb espitlleres adossat al pou.

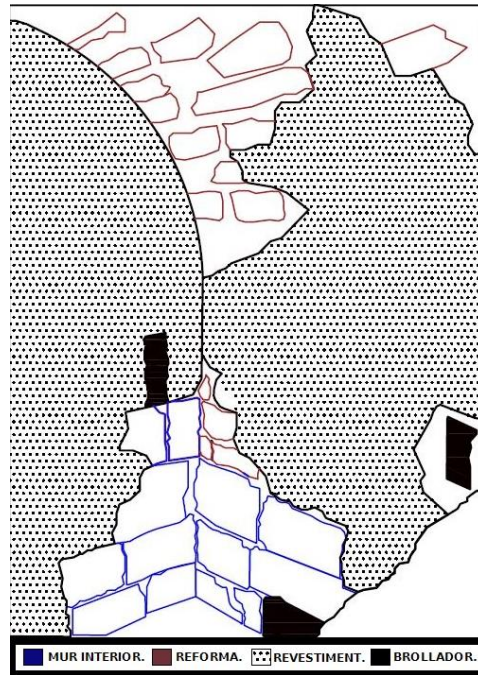
Amb la carència d'una seqüència estratigràfica que aportí informació i sense cap material associat, els arqueòlegs proposen la hipòtesi que el mur adossat sigui de cronologia moderna, possiblement una terrassa on les espitlleres inferiors servien per drenar l'aigua del conreu, i les superiors pel vent. A l'hora, per la font proposen una cronologia “medieval-moderna”.

Des del nostre punt de vista l'absència de material no és un fet que negui la possibilitat que la font sigui romana, ja que la zona excavada ha estat en ús constant com a corral i camp de conreu, element que faria que qualsevol material d'aquesta època no es conservés. A més, el seu ús constant i la seva proximitat a la vora d'una via de comunicació altament transitada al llarg de la història encara dificultaria més la preservació *in situ* d'aquest material.

Per tal de fer un estudi més complet d'aquesta font hem considerat interessant fer una diferenciació dels paraments. Per tal de fer visibles aquestes diferències hem fet ús del programa AutoCAD. Volem remarcar que no hem fet un estudi extens d'aquests ja que el nostre objectiu era determinar el valor de la font i si el seu ús ha estat o no constant, obtenint el següent resultat:

Imatge 17. Interior de la Font.
Font: Memòria d'excavació de la font.

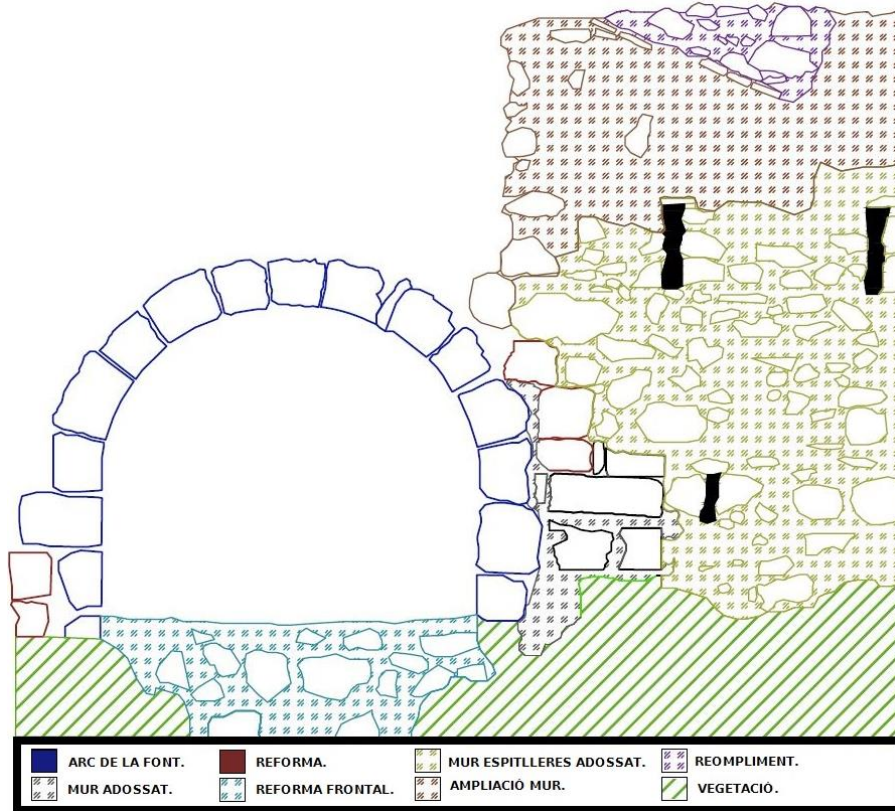

A la part interior del pou hem tingut la problemàtica de no poder fer cap foto degut la tanca que actualment limita l'accés al interior de la font, és per això que l'estudi de paraments l'hem hagut de fer a partir d'una foto amb poca resolució. Malgrat això, hem pogut distingir dos paraments: un primer –de color blau al croquis- amb carreus més grossos i rectangulars on trobem un brollador a la part inferior dreta, i un segon –de color granat al croquis- amb carreus més petits i allargats, els dos brolladors superiors de tipologia diferenciada al de sota semblen formar part d'aquest segon parament. Ambdues fases constructives –possiblement de dos moments diferenciats- estan recobertes per un revestiment possiblement hidràulic.

Aquests dos estrats diferenciats semblen mostrar-nos un mínim de dues fases constructives on la volta va ser remodelada, tal i com afirmen Boyer i Pallarès en el seu llibre (1978: 67). D'aquesta manera podem veure un ús constant de la font considerant important la seva reconstrucció en cas que es deteriorés o caigués. La diferència dels tres brolladors: un primer a la part inferior horitzontal, i els altres dos posats verticalment podrien correspondre també a fases constructives diferenciades, malgrat això, seria necessari per tal de verificar-ho la visibilitat de les cares externes d'aquesta font i també veure la procedència de l'aigua que sortia per aquests orificis.

**Entre Pinon i Tria Capita:
Estudi del pas de la Via Augusta i d'una possible mutatio al municipi del Perelló.**

En la part externa, en canvi, podem observar una major variabilitat de paraments. En aquest cas ens ha dificultat la seva diferenciació la presència d'un arrebossat modern possiblement per consolidar els murs, tapant part de les connexions entre paraments.

Primer de tot trobem l'arc de la font, el tipus de parament varia bastant respecte la resta: no coincideix amb el tipus de pedra que hi ha a la volta ni tampoc amb els paraments del mur adossat. Considerem que la tècnica constructiva de l'arc sembla ser molt similar a les pedres de l'arc de mig punt present a l'abeurador, pel que aproximar una reforma de l'arc en aquesta cronologia no ens sembla una idea tan descabellada.

Posteriorment sembla que es reformaria el frontal de la font –al croquis de color blau verdós-, trobant pedres lligades amb ciment. A partir de la fotografia de la font al llibre de Boyer i Pallarès veiem que al 1978 aquest frontal no estava així: en la seva fotografia s'aprecia un mur frontal trencat donant ple accés al interior de la font, així doncs, aquesta part de la font que observem en l'actualitat és d'una remodelació feta molt recentment.

Volem remarcar com tots els paraments s'adossen a la font, sembla que el punt inicial fos una font isolada on posteriorment s'aniran afegint estructures arquitectòniques. En relació a aquests murs adossats distingirem a la part dreta dos tipus de paraments –el negre i el granat- dels quals ens sembla arriscat afirmar quina relació tenen amb la font per l'arrebossat que les cobreix en major part, malgrat això, el negre sembla estar retallat pel mur amb espitlleres que se li adossarà posteriorment.

Respecte el mur amb espitlleres volem remarcar que ens sembla poc probable que fos una terrassa pel drenatge d'aigua i del vent –tal i com plantegen Pérez i Rams- ja que en cas que aquesta fos la funcionalitat hi hauria més paral·lels al llarg del municipi. La seva singularitat al costat de la font i les espitlleres ens fan pensar en un mur fortificat que coincidiria amb el text de 1294 on es documenta com Jaume II mana fer una torre al costat de la font. Aquest fet podria correspondre a un control de l'aprovisionament d'aigua en un moment de constants incursions, a més, veient les descripcions que mostra Marí sobre les muralles –en constant manteniment-, tampoc seria una torre molt potent, pel que encaixaria amb el mur actualment adossat a la font. Malgrat això, aquest fet és solament una hipòtesis ja que únicament s'ha conservat el text en el que es mana construir la torre, la problemàtica és que no hi ha constància documental de la seva construcció ni dels elements invertits en aquesta, pel que pot ser podria tenir una funcionalitat i cronologia diversa.

Davant la dificultat de donar una cronologia a partir d'una lectura de paraments, hem buscat paral·lels en altres zones de la península ibèrica o proximitats per on pogués passar una via romana, trobant-ne de molt similars (Imatge 19 i 20). De forma general, la diferenciació d'una font romana i medieval és a vegades molt difícil, ja que posteriorment a època romana hi ha construccions que segueixen el mateix model constructiu anterior degut la seva bona tècnica (Dacosta, 2010: 130), sent a vegades fàcilment confoses amb les fonts romàniques.

Un estudi que ens ha semblat de gran interès ha estat el realitzat per Menéndez i Sanz (2012) sobre les fonts de la província de Soria en relació a la via Augustobiga-Numància. En aquesta ens defineix la tipologia de les fonts romanes a partir d'unes característiques concretes (Menéndez i Sanz, 2012: 4):

**Entre Pinon i Tria Capita:
Estudi del pas de la Via Augusta i d'una possible mutatio al municipi del Perelló.**

- Estructures de tipus capella amb arc de mig punt.
- La font s'abasteix de pous en el nivell freàtic que fan de dipòsit de regulació.
- L'entrada de l'aigua del pous era a partir de forats a la paret o drenatges a la part baixa.
- La teulada és a dues aigües, plana o amb lloses escalonades.
- Els paraments són de pedra en filades de tipus *opus quadratum*.

Així doncs, a partir d'aquestes característiques podem afirmar que totes elles són presents en la font de la Cuitora, malgrat això, faltaria acabar de fer l'estudi del pou que abasteix la font, ja que la cala excavada per Pérez i Rams va deixar al descobert una de les obertures d'abastiment d'aigua a la font sense cap sistema constructiu que indiqués el transport d'aigua fins l'obertura. Considerem aquestes estructures molt importants ja que ens podrien proporcionar noves dades i a l'hora podríem conèixer la totalitat del funcionament de la font.

A l'hora d'interpretar la font hem de ser prudents al respecte la seva cronologia degut a la continuïtat dels mètodes constructius romans en l'Edat Mitjana. Sembla lògic que aquesta font que ja anomena el territori al 1262 sigui d'origen romà en vinculació a una via principal –Via Augusta o no- i que a l'hora, sigui l'element que determini els petits contingents poblacionals establerts en el territori abans de la carta de poblament. Malgrat això, l'absència de material que hagi permès associar cap cronologia ens impedeix poder afirmar aquest origen cronològic.

Finalment volem remarcar que el gran nombre de paraments diferenciables tan a la cara interior com exterior de la font ens evidencien una constant voluntat de manteniment d'aquesta estructura, la qual ha tingut una gran importància en el poble com a mínim des de l'any 1262 quan possiblement seria una estructura aïllada que amb el temps ha anat ampliant les seves dimensions amb estructures adossades.

**Entre Pinon i Tria Capita:
Estudi del pas de la Via Augusta i d'una possible mutatio al municipi del Perelló.**

Imatge 18. Font de la Cuitora. El Perelló.

Imatge 19. Ninfeu d'Alfaro Gracurris, La Rioja.
Font: Espinosa, Urbano. Extret de vallenajerilla.com

Imatge 20. Font romana d'Aliste.
Font: mahide.eu

7. Conclusions.

A partir d'aquest treball hem pogut comprovar com el Perelló és indubtablement un port de muntanya transitat al llarg de la història. L'estudi dels elements patrimonials vinculats a aquesta època ens han permès realitzar una aproximació a la funcionalitat del territori en aquest moment fins ara ple d'ambigüitats i d'interpretacions principalment tradicionals. Malgrat obrir noves hipòtesis i deixar preguntes obertes considerem que aquest estudi ha estat interessant per poder apropar-nos en aquest moment del poble i per obrir nous horitzons anteriorment no contemplats.

Considerem que el poble del Perelló podria esdevenir lloc de pas pot ser des d'època ibèrica, tenint en compte que la Via Augusta aprofita una via precedent no seria un fet tan estrany. Donaria suport a aquesta idea la troballa de la moneda datada posteriorment al 143 aC procedent d'Alagó (Saragossa) que ens indica una circulació de persones, i a l'hora, l'*ex voto* ibèric trobat dins del municipi.

En època romana podria ser que la Via Augusta creués aquest municipi amb l'objectiu d'evitar els accidents geogràfics de la costa, en el recorregut que aniria des de la *mansio* de Pinon (Ametlla de Mar) a la de Tria Capita (Ampolla). Es podria observar a partir d'una distància de 20 i 24 milles romanes entre mansiones que en cas d'anar per la costa es veurien reduïdes. Tot i no poder demostrar que la Via Augusta passaria per el interior en aquest tram –degut l'absència de mil·liaris o altres elements que ho indiquin– ens és impossible afirmar-ho, malgrat això ens sembla indubtable el pas d'una via romana important que es desviaria cap al interior, ja sigui la Via Augusta o una via que es dirigeixi des de les dues *mansiones* cap al interior del territori. El recorregut de la via –indiferentment de quin tipus sigui, molt possiblement seguiria la Nacional 340 i a l'alçada del poble possiblement creuaria el Carrer Major i seguiria per la Carretera antiga de Cadis a Barcelona, o bé, seguiria la ruta proposada per Carbonell pel barranc de les Comes i l'ermita de Sant Cristòfol.

En aquest recorregut hi ha la possibilitat que s'ubiqués una *mutatio*: un lloc de posta destinada principalment al canvi de cavalls. Aquesta necessitat correspondria a la localització del Perelló a la cota més alta del recorregut, lloc idoni pel repòs i abeurat/canvi d'animals abans de seguir el camí ja fos de *mansio* a *mansio* o cap al interior. Observant les distàncies entre *mansiones* i sense

catalogar la funció concreta de Pinon –*mansio* o *mutatio*- ens encaixaria també la ubicació d'una d'aquestes estructures en aquest territori, trobant una regularització de repòs entre 8 i 14 km.

La parcel·la de Les Sorts sembla ser un bon lloc per tenir la *mutatio* per ser un jaciment vinculat a la via, amb accés hídric i on les monedes evidencien una circulació de materials cronològicament relacionats amb el jaciment de l'Ametlla de Mar, té lògica ja que la *mutatio* és depenent de les *mansiones*. Malgrat això, també podria correspondre a una vil·la romana que aprofitaria la via principal pel transport dels seus productes. Ambdós casos serien possibles per la presència a les proximitats de dues mines d'aigua utilitzades a l'actualitat i pot ser, explotades ja amb anterioritat. No podem anar més enllà de la seva funcionalitat real a partir de les dades que tenim actualment, és per això que per tal de conèixer més seria molt interessant poder accedir a fer una intervenció a la zona, començant per prospeccions que mostrin les magnituds del jaciment per fer una posterior excavació.

Un altre lloc on es podria ubicar la *mutatio* seria en l'actual font de la Cuitora, malgrat això, en cas que s'ubiqués en aquesta font no s'ha conservat cap estructura en l'actualitat –estable, magatzem...-, al menys a la vista. Podria ser que el jaciment estigués sota les actuals parcel·les de conreu que rodegen el mur, cal remarcar que l'excavació realitzada el 2015 va ser feta amb una màquina excavadora, pel que considerem que en cas d'haver estructures mal conservades o únicament els negatius, l'evidència arqueològica va ser impossible de documentar i va quedar completament destruïda. Els canvis de paraments adossats al mur i que no acaben de formar part del mur adossat podrien ser-ne una mostra d'això.

A l'Edat Mitjana hi haurà un canvi de necessitats conseqüència del canvi de context. Per les diverses incursions de pirates iniciades al segle XIV possiblement el recorregut de la via principal variés una mica. En aquest cas, tal i com documenta Marí a l'Ampolla molt possiblement no hi hagués cap nucli per la pirateria (Marí, 1990: 90) i l'assentament de l'Ametlla correspondria a l'ordre de Sant Jordi d'Alfama fundada justament per la protecció dels territoris davant aquesta pirateria.

La nostra interpretació a aquests fets és que la pirateria va causar un abandó del tram de la via romana que passava per l'Ampolla, i a l'hora, l'abandó de la seva funcionalitat com a hostal o lloc de

**Entre Pinon i Tria Capita:
Estudi del pas de la Via Augusta i d'una possible mutatio al municipi del Perelló.**

repòs pels viatgers. En el mateix moment trobarem com es transita de forma molt habitual el Perelló, on la reina Blanca d'Anjou farà construir un hospital pel repòs dels viatgers i transeünts, i per on posteriorment passaran un gran nombre de persones, mostrant que per allà passava la via principal. Segurament correspondrà al moment de creació de l'actual camí vell de Tortosa, utilitzat també en època moderna. Per les mateixes incursions hi hauria una protecció de l'anterior font, i a la fundació del poblament el 1294, també es motivaria a la posterior construcció de les dues fonts medievals: la font de la Panavera i l'abeurador.

Finalment en època moderna trobarem una continuïtat d'aquests camins anteriors, un exemple del manteniment del Camí Vell de Tortosa serà la construcció de l'anomenat Pont Trencat. I també, la reconstrucció al segle XVIII de les vies, segurament alguna sobre una anterior via romana.

Així doncs, podem afirmar que el municipi del Perelló té un gran valor patrimonial des d'època romana fins l'actualitat. Malgrat les hipòtesis obertes en aquest treball, volem remarcar que qualsevol d'elles està oberta a qualsevol revisió i que davant de futurs estudis o excavacions pot variar molt la nostra visió del Perelló tan verificant les hipòtesis com obrint-ne de noves.

Bibliografia.

ARASA, F. (2006) "El trazado de la Via Augusta en tierras valencianas". *Catastros, Habitats y Via Romana*, pp. 93 – 130.

ARASA, F. (2008) "La mansio Ildum de la Vía Augusta (Vilanova d'Alcolea, Castellón)". *El nuevo miliario*, 5, pp. 6 – 10.

ARASA, F. (2008-2009) "La vía Augusta en el País Valenciano". *ANAS*, 21-22, pp. 341 – 381.

BOYER, A; PALLARÈS, A. (1978) *Història del Perelló*. El Perelló.

BURNETT, A., AMANDRY, M. y RIPOLLÈS, P. P. (1992): *Roman Provincial Coinage*, Londres-París.

BUSQUETS, C; FREIXA, M. (1995) "La intervenció a la via del Capsacosta". *Revista de Girona*, 168, pp. 63 – 65.

CARBONELL, M. (1988) *Memòria de l'excavació d'urgència de la via del Perelló*. Generalitat de Catalunya, El Perelló, Baix Ebre.

CARBONELL, M; IZQUIERDO, P. (1991) "El tram de la Via Augusta del Perelló (Baix Ebre)". *Tribuna d'arqueologia*, 1989-1990, pp. 125 – 134.

CASTAÑO, J.M. (2011-2012) "¿Una "venta" romana a las puertas de Arunda? La mutatio de Merinos (Ronda, Málaga)". *Mainake*, 33, pp. 287 – 306.

DACOSTA, A. (2010) *Una mirada a la tradición. La arquitectura popular en Aliste, Tábara y Alba*. Colección el jardín de la voz, 3: Universidad de Alcalá, España.

DE SOTO, P; CARRERAS, C. (2008-2009) "La red de comunicaciones romana en Cataluña: actualización y metodología". *ANASO*, 21-22, pp. 319 – 340.

DIAGO, M; LADRERO, M.A. (2009) "Camino y ciudades en España de la Edad Media al siglo XVIII". *En la España Medieval*, 32, pp. 346 – 382.

Diloli, J. i VILASECA, A.(2000). El jaciment de "Punta Àguila" (El Perelló, Baix Ebre). *Nous Col·loquis IV*, pp. 23 – 32.

FÀBREGAS, M. (2002) *Memòria de la intervenció arqueològica de la via del Capsacosta – Finca de Can Pere Sastre*. Vall de Bianya, la Garrotxa.

GURT, J.M; PADRÓS, P.; PUJOL, J; COMAS, M; PALET, J.M; RIERA, S. (1990) “La Via Augusta entre el municipium Baetulo i la colònia Barcino”, *Revista anual del Museu de Badalona*, 1, pp. 35 – 50.

HERNÁNDEZ, J.A.; ARIÑO, E.; MARTÍNEZ, J.M. i NÚÑEZ, J. (1999) “La presa y el ninfeo del Sotillo (Alfaro, La Rioja): Un conjunto monumental en la vía *de Italia in Hispanias*”. *Zephyrus*, 59, pp. 239 – 260.

IGLESIAS, J.M. (2008-2009) “Las legiones romanas en la conquista del norte de Hispania y la red viaria” *ANAS*, 21-22, pp. 137 – 157.

MARÍ, G. (1990) *La fundació del Perelló 1294*. Col·lecció Via Augusta: Ajuntament del Perelló (Baix Ebre).

MARÍ, G. (1995) *Carta de poblament del Perelló*. Ajuntament del Perelló (Baix Ebre).

MARÍ, G. (2008) “La memoria de Blanca d’Anjou i Jaume II en la lluita pel control de l’hospital de la Font del Perelló” (1308 – 1443)”. *Acta històrica et archaeologia mediaevalia*, 29, pp. 345 .- 368.

MARTÍN, A. (1988) *Memòria de les excavacions realitzades als jaciments Fortí de Sant Jordi d’Alfama, Castell Sant Jordi d’Alfama, Les tres Cales*. Generalitat de Catalunya.

MARTÍNEZ, A. (2005) “El tramo de la Via Augusta entre Corduba y Astigi. Una aproximación de detalle a su recorrido y características constructivas”. *Antiquitas*, 17, pp. 57 – 70.

MENÉNDEZ-PIDAL, I; SANZ, E. (2012) “Fuentes y las vías romanas en la provincia de Soria: aportación al conocimiento de elementos menores de caminería. El caso de la Via Augustobriga-Numancia”. XI Congreso Internacional de Caminería Hispánica, Madrid.

MORENO, I. (2008-2009) “Vías romanas. Identificación por la técnica constructiva”. *ANAS*, 21-22, pp. 193-222.

MORENO, I. (2015) *Vía Romana de Tarazona a Clunia. Tramo entre Tvriasones y Nvmantia*. 72 km.

NEGRE, J. (2013) "Evolució de la xarxa viària del territori de Tortosa entre l'Antiguitat i l'Edat Mitjana". *Quaderns de prehistòria i arqueologia de Castelló*, 31, pp. 209 – 228.

NOLLA, J.M; RODÀ, I. (2008-2009) "Novedades en el tramo norte de la Vía Augusta". *ANAS*, 21-22, pp. 295 – 318.

NÚÑEZ, J; SÁENZ, P. (2005) "Una mutatio de la vía Ab Asturica Burdigalam en Mariturri (Vitoria/Álava)". *Archivo Español de Arqueología*, 78, pp. 189 – 207.

PALLÍ, F. (1985) *Via Augusta en Catalunya*. Universitat Autònoma de Barcelona.

Pérez, J; Rams, P (2015) *Neteja, excavació i documentació de les fonts, pous i mines a l'entorn del Perelló*. El Perelló, Baix Ebre.

PÉREZ, M (2010) "La mansio de Aracaeli (Uhartre – Arakil, Navarra)". *Cuadernos de Arqueología*, 18, pp. 355-361.

QUILICI, L. (2008-2009). "Técnicas e infraestructuras en la construcción de las carreteras en el mundo romano". *ANAS*, 21-22, pp. 13-62.

RIPOLLÈS, P. P. (2010): Las acuñaciones provinciales romanas de Hispania. Real Academia de la Historia.

RODRÍGUEZ, A. (2008-2009) "La red viaria romana del noroeste hispánico: implantación, evolución histórica y problemática existente para su recuperación actual". *ANAS*, 21-22, pp. 273 – 293.

RODRÍGUEZ, J. (2013) "Imagen y realidad de las calzadas romanas". *El nuevo miliario*, 16, pp. 5 – 29.

ROIG, J. (2002) "Indicis arqueològics del pas de la via Augusta per Sabadell (Vallès Occidental): la intervenció arqueològica a la riba esquerra del riu Ripoll". *Arraona*, 34, pp. 76 – 91.

ROSAS, M (1995) "El jaciment de les Carrasques (La Jana, Castelló) i la localització de la mansio d'Intibili". *Saguntum*, 29, Pp. 241 – 245.

RUIZ, J.M. (2015) *Historia de la Vía Augusta en la Foia de Manuel (La Font de la Figuera, Valencia)*. *De Asentamiento prehistórico a calzada imperial romana*. Generalitat Valenciana.

ULLOA, P.; GRANGEL, E. (1996) "Ildum, mansio romana junto a la Vía Augusta (la Vilanova d'Alcolea, Castellón): Campaña de excavación arqueológica de 1992". *Quaderns de prehistòria i arqueologia de Castelló*, 17, pp. 349 – 365.

VILA, Ll. *Pont trencat – St. Celoni – Sta. Maria de Palautordera*. Generalitat de Catalunya.

VILLARONGA, L. (1978): Las monedas ibéricas de Ilerda. Barcelona

VILLARONGA, L. (1994): *Corpus Nummum Hispaniae ante Avgvsti Aetaem*.

VILLARONGA, L. (2000): "Novetats en les monedes ibèriques d'Iltirta" *L'Ardit*, nº 20 23-26.

Webgrafia.

American Numismatic Society. Informació extreta de: www.numismatics.org.

Institut Cartogràfic de Catalunya (2015). Informació extreta de: www.icc.cat

Dictionnaire des ceramiques antiques en Méditerranée nord-occidentale, Lattara 6:
<http://syslat.on-rev.com/LATTARAPUB/PUBLAT/LATTARA6/lattara6.html>

ANNEX 1.

A continuació adjuntem una taula d'inventari i fotografies del material localitzat a l'Ametlla de Mar actualment propietat d'un particular a les quals hem pogut tenir accés a través de format digital.

Tal i com hem dit el material va ser trobat en la zona de l'Ametlla de Mar, pel que ens sembla correcte aproximar la seva troballa en la mateixa àrea prospectada el 1988 que tractem en l'Annex 2. A continuació farem un petit inventari i interpretació d'aquest material rebut. Cal destacar que l'hem fet sense tenir accés directe a aquest material, pel que l'estudi no és tan complert com podria ser-ho en cas contrari:

Materials trobats.	Quantitat.	Material de les monedes.	
Peça de vidre.	1	Moneda medieval.	1
Botó.	1	Monedes de plata.	10
Braçalets.	2	Monedes de bronze.	31
Sivella de cinturó.	1		
Agulla de bronze.	1		
Monedes.	42		

Degut a l'erosió del territori la zona no presenta gaire estratigrafia, aflorant en alguns llocs la roca mare (Martí, 1988: 87), creiem que aquest material possiblement correspongui a diverses cronologies no sent tot d'origen romà: la moneda medieval seria una mostra, i el botó, la sivella i la peça de vidre possiblement també. A més, l'ús del territori al llarg de la història també ha estat variat, tenint per tant la justificació d'aquests materials de cronologies diverses.

Tot i això, les monedes exceptuant la medieval anteriorment citada són indubtablement de cronologia romana, aquestes les hem estudiat conjuntament amb el material ceràmic prospectat per Martín l'any 1988 a l'annex següent.

En la pàgina següent adjuntem la fotografia del material no numismàtic inventariat.

Imatge 1. Agulla de Bronze.

Imatge 2. Botó.

Imatge 3. Braçalet de Bronze 1.

Imatge 4. Braçalet de Bronze 2.

Imatge 5. Sivella de cinturó.

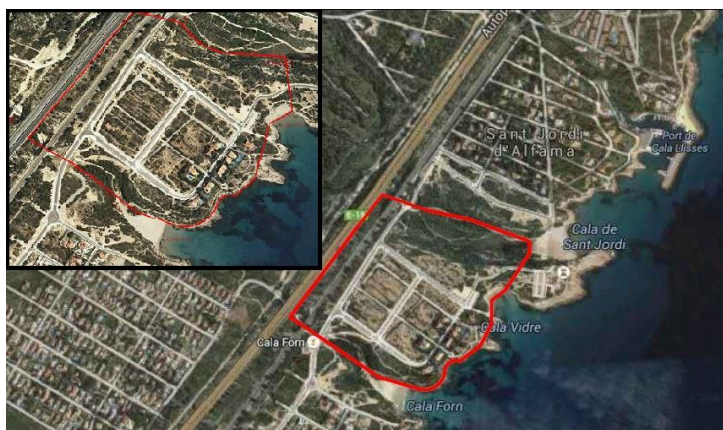

Imatge 7. Peça de pasta de vidre.

ANNEX 2.

En aquest apartat volem tractar de forma més extensa la *mansio* de Pinon, localitzada al territori de l'Ametlla de Mar. A l'hora d'ubicar aquesta estructura ens sembla rellevant citar la memòria d'excavació del Fortí i Castell medieval de Sant Jordi d'Alfama (Martín, 1988). En aquesta intervenció de l'any 1988 a part de les excavacions es va realitzar també una prospecció en la zona de les Tres Cales, en una extensió total de 30 km². El territori que comprenia estava delimitat per la Cala del Forn al Sud, per la riera al nord, pel mar a l'est i per la carretera A2 a l'oest, estenent-se més enllà d'aquesta.

Els resultats de la prospecció van permetre recollir i topografiar un gran nombre de material de cronologia romana, a més, també es va localitzar un mur al que no es va poder associar cap cronologia.

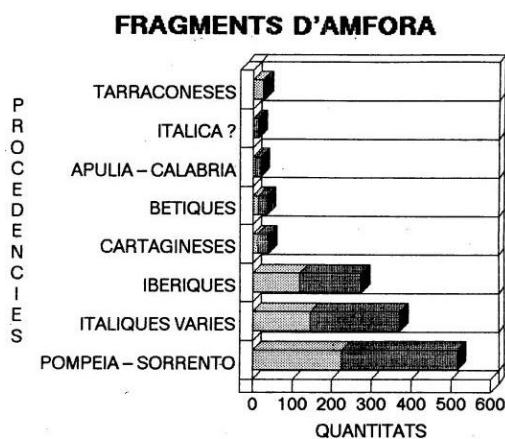
Imatge 1. Localització del jaciment.

Fons dels Mapes: Institut Cartogràfic de Catalunya i Google Earth.

A la memòria d'excavació realitzen un inventari i classificació del material trobat, malgrat això, no hem trobat cap estudi al respecte. És per això que a partir de les formes identificades en les prospeccions hem realitzat un estudi amfòric i ceràmic, per determinar la cronologia d'aquest jaciment juntament amb la seva funcionalitat.

Per tal de fer aquest estudi hem aprofitat gràfics fets per Martín i també hem fet altres de nous que hem considerat interessants a l'hora de l'estudi:

Respecte el material amfòric en trobem una gran varietat, un fet que ens ha sobtat, ha estat un gran predomini de les àmfores itàliques que suposen juntes més de la meitat del total d'àmfores trobades amb un total de 900 fragments d'on predominen els fragments d'àmfores procedents de Pompeia o Sorrent, amb un

Imatge 2. Procedències dels fragments d'Amfora.

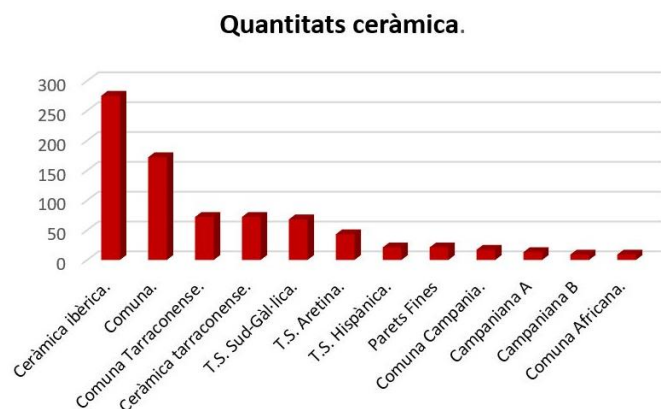
Font: Martín, 1988.

total de 527. Posteriorment trobem les àmfores locals ibèriques i de forma molt minoritària les procedents d'altres àrees de la península i cartagineses.

Respecte les formes identificades pels autors trobem dues àmfores Dressel 1A, de producció itàlica, que es daten entre el 135 i el 50 aC amb la funcionalitat del transport de vi. Una Dressel 2-4, itàlica també i amb la mateixa finalitat: el transport de vi, aquesta es data en un marc cronològic del 25 aC al 100 dC. Finalment trobem una Dressel 7-11 destinada al transport i emmagatzematge de *garum* i salmorres datada del 1 al 30 dC.

Aquestes dades ens permeten parlar de transport i comerç de productes, dels que tothom es podria permetre el pagament del seu transport des de zones de fora de la península.

Respecte el material ceràmic hi ha un canvi de procedències, en aquest cas trobem un gran nombre de ceràmica ibèrica local, seguida de la comuna i d'altres procedents de la Tarraconense. Respecte les Terra sigil·lades trobem que hi ha un predomini de la Sud-Gal·lica

seguida per l'Aretina i finalment la hispànica. En aquest cas per tant, també podem parlar d'un comerç, especialment visible en el nombre de fragments de Sigil·lada Sud-Gal·lica i Aretina presents.

El baix nombre de ceràmica Campaniana amb un major predomini de la Sigil·lada sembla indicar que la cronologia d'aquest comerç-transport de materials és predominant en moments més tardans que la Campaniana ja que ambdues tipologies ceràmiques tenen cronologies diverses.

Finalment hem fet una recerca de la cronologia que ens aporten les ceràmiques formes identificades –vores, nanses, bases i algunes amb motius decoratius- i la seva funcionalitat a partir de diversos catàlegs de tipologies ceràmiques (Sommaire Lattara 6). En alguns casos ens hem trobat amb la problemàtica que la ceràmica forma en concret té diverses cronologies, el fet que no estigui especificat en la memòria ens ha impedit acotar de forma més concreta la cronologia.

Primer de tot tenim una Campaniana A:

- Lamboglia 27: datada d'entre el 225 al 50 aC, la seva funcionalitat era la de servir aliments i menjar, i també la de veure en funció del tipus –no especificat a la memòria-.

Un altre tipus de ceràmica de la qual s'ha pogut determinar la forma és de les Parets Fines:

- Mayet 3b: datada d'entre el 30 i el 1 aC amb la funcionalitat de beure líquids.

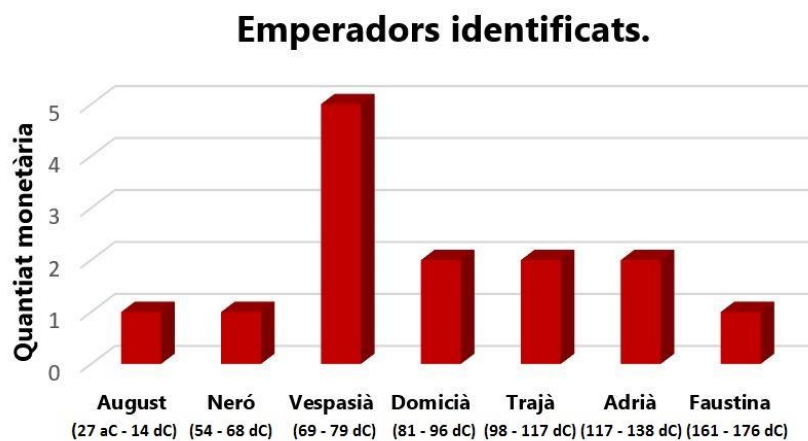
Respecte les Terra Sigil·lades Sud-Gàl·liques trobem un total de 6 formes identificades:

- Dragendorff 15: té 4 categories, el fet que no s'especifiqui ens obre el marc cronològic del 1 al 120 dC. La seva funcionalitat és de servir aliments i/o menjar-los.
- Dragendorff 17: d'aquesta forma hi ha 2 categories amb la funcionalitat de servir aliments i/o menjar-los. La seva cronologia aniria entre el 15 i el 60 dC.
- Dragendorff 18: aquesta tipologia és la més quantiosa de totes, trobant-ne un total de 10. En aquest cas el seu ús és de menjar aliments i es data d'entre el 60 i el 150 dC.
- Dragendorff 27: en aquest cas la problemàtica de no saber la categoria concreta ens ha obert molt la cronologia, malgrat això, en les tres categories possibles la funcionalitat sempre és la mateixa: beure líquids. En aquest cas la datació es comprèn entre el 10 i el 120 dC.
- Dragendorff 29: aquesta forma es vincula a preparar i servir els aliments. També hi ha dos tipus, obrint-nos el marc cronològic entre el 10 i el 90 dC.
- Dragendorff 37: en aquest cas tenim també una forma vinculada a la preparació i servir els aliments, i les dues categories possibles es daten d'entre el 60 i el 100 dC.

De forma general, tan a partir de les àmfores com amb els materials ceràmics trobem que el jaciment que estaria en funcionament possiblement entre el segle I aC i el II dC, malgrat això, considerem que el moment d'apogeu del seu funcionament seria al segle I dC, moment en el que hi ha un major material.

D'aquesta manera observem la presència d'un gran nombre de material destinat a l'ús quotidià – gran quantitat de ceràmica comuna- tot i que també un gran nombre de vaixel·la destinada al consum d'aliments i líquids, a l'hora en vinculació amb les tres formes amfòriques identificades

anteriorment: de vi i *garum*. La presència també d'una base de *dolium* podria indicar la presència d'un emmagatzematge de productes, pot ser vinculat a aquesta àrea de magatzem que presenten les *mansiones*. Després d'aquest anàlisis dels materials presentats en la memòria d'excavació volem parlar també d'un conjunt de 42 monedes anteriorment inventariades que va ser trobat aproximadament en la mateixa zona. Volem destacar que la majoria de les monedes no estan ben conservades, a més, el fet que la qualitat de les fotografies no sigui molt bona també ens ha dificultat la tasca d'identificació. És per això que no hem pogut estudiar la totalitat del registre. De 14 monedes hem pogut distingir el nom de qui les va encunyar a partir de les quals hem fet un gràfic que ens proporciona també la cronologia d'aquestes:

A partir d'aquesta taula podem comprovar la cronologia en la que es desenvolupa l'activitat del jaciment. Bàsicament corrobora el que anteriorment ja havíem vist amb el material ceràmic. La cronologia del jaciment molt possiblement sigui entre el segle I aC i el II dC, havent una major activitat en el segle I dC, fet que es veu perfectament amb les monedes encunyades per l'emperador Vespasià qui va governar entre el 69 i el 79 dC i segueix en un predomini monetari al llarg del segle I i primera meitat del II dC. En aquesta cronologia més tardana ens segueix quadrant que hi hagi activitat ja que anteriorment també hem trobat formes com la Sigil·lada Sud-Gàl·lica Dragendorff 18 que es data entre el 60 i el 150. Malgrat això, estimem que aquest moment seria possiblement dels més tardans en l'ocupació del jaciment.

D'aquesta manera aproximem la cronologia del jaciment en aquest moment, malgrat això, ens falta determinar la seva funcionalitat concreta. Creiem necessari fer un estudi de les estructures arquitectòniques trobades agafant com a punt de partida el mur del qual no s'ha pogut especificar la cronologia. A partir d'aquí es podria buscar altres estructures associades o en cas que no s'hagin conservat, que es trobi el seu negatiu. Considerem que el coneixement d'aquest jaciment és de gran valor per tal de tenir més informació sobre les *mansiones* romanes o sobre l'evolució del patró organitzatiu i d'assentament en aquesta cronologia i territori.

A les pàgines següents posarem alguna de les monedes que hem considerat més rellevants i el seu estudi:

Moneda 1.			
			
Sèrie.	Romana Imperial.	Seca.	Roma.
Valor nominal.	Denari	Cronologia.	65 – 66 dC
Anvers:	Cap laureat mirant a mà dreta.	Text Anvers:	(NERO) CAESAR AVGVSTVS
Revers:	Persona assentada mirant a l'esquerra.	Text Revers:	SALVS.

Moneda 2.			
			
Sèrie.	Romana Imperial.	Seca.	Roma.
Valor nominal.	Denari.	Cronologia.	69-79 dC
Anvers:	Cap laureat mirant a mà dreta.	Text Anvers:	IMP CAESAR VESPASIANVS AVG
Revers:	Dona asseguda en posició de dol al costat d'un trofeu.	Text Revers:	IVDAEA.

Moneda 3.

Sèrie. Romana Imperial.

Seca. Roma.

Valor nominal. Denari.

Cronologia. 81-96 dC

Anvers: Cap laureat mirant a mà dreta.

Text Anvers: IMP CAES DOMIT AVG GERM P
M TR

Revers: Minerva de peu armada.

Text Revers: IMP XXI COS XV CENS PP

Moneda 4.

Sèrie. Romana Imperial.

Seca. Roma.

Valor nominal. Denari.

Cronologia. 98-117 dC

Anvers: Cap laureat mirant a mà dreta.

Text Anvers: IMP TRAIANO AVG GER DAC PM

Revers: Pau asseguda a mà esquerra.

Text Revers: SPQR OPTIMO PRINIPI

A sota: BORTRED

Moneda 5.

Sèrie. Romana Imperial.

Seca. Roma.

Valor nominal. Denari.

Cronologia.

Anvers: Cap laureat mirant a mà dreta.

Text Anvers: IMP CAES NERVA TRAIAN AVG
GERM

Revers: Felicitat estant amb la cornucòpia.

Text Revers: PM TR P COS IIII P P

Moneda 6.

Sèrie.

Romana Imperial.

Seca.

Roma.

Valor nominal.

As.

Cronologia.

161- 176 dC

Anvers: Faustina de jove mirant a mà dreta.

Text Anvers: FAVSTINA (AVGU)STA

Revers: Fecunditat de peu amb un ceptre.

Text Revers: FEC(UN)DITA(S) – S.C.